mei 1967 jaargang 22 nr 5

de nieuwe stem

de nieuwe stem

maandblad voor cultuur en politiek

oprichters N.A.Donkersloot, O.Noordenbos, H.J.Pos, Jan Romein.

redactie Marc Andries, Frans de Bruyn, T.Haan (secretaris), Ger Harmsen, Fr.de Jong Edz, J.Kruithof, Anna Muntjewerf, O.Noordenbos, W.F.Wertheim.

secretariaat Deijlerweg 123, Wassenaar.
Bijdragen adresseren aan het secretariaat, in drievoud, voorzien van retourporto en met vermelding van naam, adres en gironummer op de kopij.

redactieraad prof.dr R.F.Beerling, dr J.J.Buskes, mr G.J.P.Cammelbeeck, prof.dr B.Delfgaauw, prof.dr B.Landheer, dr P.J.Meertens, dr A.Romein-Verschoor, dr Th.van Tijn, dr P.Valkenburgh, A.J.Vermeersch.

uitgever Drukkerij en uitgeverij Laverman nv, Postbus 25, Drachten.
Telefoon (05120) 26 41, postrekening 80 10 77.
Vertegenwoordiging voor België:
Uitgeverij-Boekhandel S.M.Ontwikkeling, Somerstraat 22, Antwerpen. Telefoon 33 86 59, postrekening 3 83 38.

Abonnementen gaan in op 1 januari of 1 juli.
Voor Nederland *f* 20,- per jaar, *f* 10,50 per half jaar.
Voor België Bfr. 295 per jaar.
Studentenabonnement resp. *f* 15,- en Bfr. 237,50 per jaar.

basis lay-out: Han de Vries GKf, Amsterdam / opmaak: Redactie

Th. van Tijn

één, twee, drie . . . in godsnaam

Na veel gezanik hebben we dan het kabinet-De Jong gekregen. De Jong schijnt van de oude zeevaartleus 'Eén, twee, drie... in Godsnaam' uitgegaan te zijn bij het lanceren van zijn ploeg. Deze is gevormd bij gebrek aan beter in de rechtse hoek, want dat het een rechts kabinet moest worden (in Nederlandse politieke termen betekent dit: één zonder PvdA, met de VVD) stond al vast sinds de val van het kabinet-Cals. Tenzij de verkiezingen van 15 februari aanzienlijke winst voor de PvdA gebracht zouden hebben. Dat is, zoals men weet, niet het geval geweest: de PvdA maakte ongeveer pas op de plaats in vergelijking met 1966, wat wil zeggen dat ze in de Tweede Kamer met heel wat minder zetels terug kwam. In het decembernummer van dit tijdschrift schreef ik: "De PvdA, de nederlagen tijdens het meeregeren met Cals al weer half vergeten, voelt dat zij de wind in de zeilen heeft gekregen, eerst door het blazen van de KVP-fraktie in de nacht van Schmelzer, vervolgens door de bestedingsbeperkende maatregelen van Zijlstra. Misschien gaat dit optimisme te zeer voorbij aan de vertrouwenscrisis van vele kiezers in alle grote, traditionele partijen. Maar ten dele althans lijkt het verkiezingsoptimisme gerechtvaardigd".

Nu, we kennen de uitslag. De door mij en vele anderen verwachte afbraak van de KVP is niet uitgebleven, de winst die de PvdA daarvan boekte (en tevens van PSP-kant en waarschijnlijk ook wel van de Boerenpartij) ging naar de andere kant weer verloren. D'66 werd deze keer de grote profiteur van de vertrouwenscrisis onder de aanhang van de grote, traditionele partijen, en nam wat dat betreft enigszins de rol over die de PSP en de Boerenpartij eerder elk op eigen wijze toebedeeld hadden gekregen. Het is wel het meest tragische wat de PvdA kon overkomen: nu voor het eerst de afbraak van de KVP grote proporties aannam, profiteerde juist de gepatenteerde doorbraakpartij er maar weinig van.

De oorzaak van de vertrouwenscrisis is zonder moeite vast te stellen. De politici van alle grote partijen gedragen zich al jaren niet als politieke leiders, maar als administrateurs van de boedel. Dat wil zeggen: zij laten zich dicteren wat 'haalbaar' is door de financieel-economische situatie in het algemeen, door die van de Rijksfinanciën in het bijzonder.

En hoe men het ook wendt of keert: dat is het dictaat van het kapitaal, bepaald door het 'automatisme' van de internationale conjunctuur en de internationale kapitaalstromen. In feite is dat het regentschap van de president-direkteur van de Nederlandse Bank, die juist van deze verschijnselen uitgaat om zijn beleidsvoorstellen te doen. Het is dan ook juist bekeken van Zijlstra dat hij aan die functie de voorkeur gaf boven de altijd wankele post van minister-president. Hij regeert toch, of liever gezegd, hij leest in de cijfers — zoals de oude Romeinen in de ingewanden van dieren — wat er moet gebeuren. Het nieuwe modewoord daarvoor is: 'pragmatisch zijn'.

De PvdA had dit beleid, in principe van nature eigen aan burgerlijke partijen, in vèrgaande mate overgenomen, maar toch niet geheel. Ten slotte is de mens geen machteloze reageerder op wat het kapitaal doet, maar kan men ook ingrijpen, wat nog iets meer is dan technisch bijsturen. De PvdA wilde enigszins ingrijpen (grondprijsbeheersing bijvoorbeeld, en mogelijkheid tot staatsdeelname in de exploitatie van de gas- en olievoorraden onder de Noordzee). Het was niet echt om van om te vallen, maar het kabinet-Cals is er toch door geduikeld. De PvdA is — dat schijnt haar lot te zijn — opnieuw tussen de wal en het schip terecht gekomen. Uit de regering, maar niet terug in de kiezersgunst. De progressieve trekken in haar binnenlandse program, zoals de bovengenoemde, lagen te ver van de dagelijkse realiteit van vele kiezers om grote indruk te maken. De kwesties waar het velen van hen wèl om ging (lonen en prijzen, woningen, werkgelegenheid) waren zaken, waarin de PvdA zich nauwelijks onderscheidde van de pragmatische administrateurs, van de burgerlijke partijen. Vaak wordt gezegd: men begreep de PvdA niet. Men kan met evenveel recht zeggen: men begreep de PvdA maar al te goed, namelijk als in hoofdzaak één pot nat met de andere grote partijen. Voor de PvdA gold, dat men de schone woorden, voor zover aanwezig, wel hoorde, maar het geloof miste. Het geloof ten eerste in het belang van die zaken, waarin de PvdA zich van de andere groten onderscheidde, het geloof ten tweede in de bereidheid van de PvdA om de eigen politiek — die toch wel enigszins aanwezig is — ook te verdedigen. De toestand is nu zo, dat al zou de PvdA de beste dingen in een program zetten, voorlopig het vertrouwen zou ontbreken dat die

partij dat ook zal proberen waar te maken. Dit wantrouwen vindt men ook in deze partij zelf, gezien het grote aantal stemmen voor de eis van een 'minimumprogram' op het Rotterdamse kongres, vorig najaar.

Het wantrouwen in de grote partijen, samen met de reeds beruchte 'deconfessionalisering', werkte dus deze keer ten gunste van de nieuwelingen van D'66. Zij konden hun succes behalen door zich tegen alle grote partijen en vooral door zich tegen het 'stelsel' als zodanig te verklaren, en met concrete voorstellen te komen tot wijziging van het staatkundige 'bestel'. Hervorming van het kiesstelsel door terugkeer naar een vorm van districtenstelsel, verkiezing van de minister-president. Het zijn slechte punten, die in de richting van een plebiscitaire democratie leiden, maar dat kon heel wat mensen aantrekken; wat hun vooral aantrok waren overigens niet eens die punten zelf, maar het feit dat men zich daarmee tegen de dictatuur van de partijmanagers keerde, tegen de partijen in het algemeen.
Dat het partijstelsel in een crisis verkeert, het was reeds vrij lang 'bon ton' onder politieke commentatoren om dat te constateren, zeker sinds de vroegere successen van de Boerenpartij. D'66, de anti-partij-partij zou door haar succes in een merkwaardige positie kunnen geraken. Ze zal op den duur partij moeten zijn tussen de partijen, mee moeten doen in plaatselijke verkiezingen, op plaatselijk niveau deel van de 'establishment' worden. Maar in het parlement, op landelijk niveau, kan ze dat nog tegenhouden, en algemene gemeenteraadsverkiezingen staan nog niet voor de deur. Ze kan dus nog even voort met haar rol van anti-partij-partij. In de concrete politiek zal ze zich echter moeten uitspreken, en voor zover ze dat op de fatsoenlijke manier doet waarop ze zich zo graag beroept, komt ze in een aantal vraagstukken ongeveer op gelijke golflengte als de pragmatische PvdA, misschien na aftrek van PvdA-specialiteiten. Reeds nu, na zijn eerste optreden in de Kamer, moet Van Mierlo alle moeite doen om het beeld van 'nieuwe linkse concentratie' (PvdA, D'66, PSP) te vernietigen en aan de omarming van de PvdA te ontsnappen. Van zijn kant natuurlijk terecht: Van Mierlo moet het beeld van de anti-partij-partij nog vier jaar proberen op te houden, en, het moet gezegd, de kansen daarop bestaan voorlopig. De methode van ordehandhaving in Amsterdam, is een zaak waarvan hij, als niet-

verantwoordelijke voor Van Hall en voor het armzalige beleid in het verleden, werk kan maken. Wat de herziening van het staatsbestel betreft, dat is zelfs zijn specialiteit en hij behoeft niet te vrezen voor zoveel succes, dat hem die zweep uit de hand genomen zal worden. Wèl heeft hij al zoveel succes, dat die kwestie aan de orde is. Ze zal ook wel aan de orde blijven, bij gebrek aan enige oplossing. Zo ongeveer als de ontwikkelingshulp.
In de PvdA, zelf verzwakt en zonder grote hoop op spoedig herstel, spreekt men nu in verschillende toonaarden over een nieuwe linkse concentratie, een federatief verband van partijen, nieuwe linkse partijvorming, al of niet onder socialistische vlag. Aangezien D'66 de boot afhoudt, aangezien de progressieve groepen in de confessionele partijen als groepen nauwelijks bestaan, blijft voor de PvdA als enige serieuze gesprekspartner de PSP over. Maar de PSP wil men desnoods nog wel slikken als die 'linkse inspraak' in een 'concentratie' geneutraliseerd zou worden door een even sterke band met D'66 — de PSP alléén lust men in de PvdA-top niet. Nog afgezien van het feit, dat in de PSP zelf een vrij sterke stroming bestaat die een haat heeft tegen alles wat naar PvdA ruikt.
Wat dan? Inderdaad, de indruk van de verkiezingsnederlaag zal bij de PvdA na verloop van tijd enigszins vervagen, de flirt met D'66 zal worden voortgezet zonder consequenties, en de PvdA zal in de praktijk toch op de eigen aanhang en potentiële aanhang teruggeworpen blijken. Blijft ze zich in de komende jaren gedragen zoals ze zich eerder, regerend of in de oppositie, gedragen heeft, dan zal — aangezien de confessionelen met de VVD samen regerend, de kiezersgunst waarschijnlijk niet zullen winnen — de kiezersonlust ten opzichte van de grote partijen alleen maar vergroot zijn, wat kansen geeft aan kleine of nieuwe partijen (D'66, of weer een nieuwe ster aan het firmament?). Bij gebrek aan een krachtig en geloofwaardig links alternatief zal die ontstemming zich ten slotte anti-parlementair in rechtse zin moeten gaan uitkristalliseren.

Is er een krachtig links alternatief mogelijk? In principe wel, of het er in de praktijk van zal komen, op redelijk korte termijn, is twijfelachtig. Dat hangt namelijk af van de vraag of de grote afwezige in de politieke

strijd, de arbeidersbeweging (vooral als vakbeweging), in samenhang met de PvdA, zich eindelijk genoopt zal voelen iets te gaan betekenen. De administrateurs die zich vakbondsleiders noemen zullen zeker niet gemakkelijk op te porren zijn. Niet alleen vanwege hun sterk administratief-bureaucratische inslag, maar ook omdat zij, zoals alle 'officiële' bewegingen, de betalingsbalans als richtsnoer nemen voor hun beleid — ook al trekken zij daaruit soms lichtelijk andere conclusies dan een Zijlstra. Zij zullen pas overstag gaan, als de arbeiders, georganiseerde en ongeorganiseerde, confessionele en niet-confessionele, in actie komen en daardoor de vakbondsbesturen dwingen, in een reflex tot organisatorisch zelfbehoud, om in godsnaam maar de kop van de stoet te nemen. Of het zover zal komen? Het lijkt nu niet erg waarschijnlijk, maar men kan de mogelijkheid zeker niet a priori uitsluiten. De bedrijfssluitingen en ontslagen, het gedwongen korter werken — ze hebben de zekerheid ondermijnd dat het kapitalisme een automatisch goed werkend systeem is, dat men om die reden niet of nauwelijks meer kapitalisme noemde. De eis van structuurhervormingen in socialistische zin (en dan niet alleen wat betreft de medezeggenschap in de bedrijven, wat grotendeels een zoethoudertje is als de directies de lui toch op straat kunnen zetten), kan weer een plaats in het arbeidersbewustzijn krijgen. Vooral als zich dat richt op de nationalisatie van de grote banken en het verzekeringsbedrijf, ter wille van een planmatige aanpak van de herstructurering van de economie, zou het vuur van de klassenstrijd met socialistische inslag wel eens opnieuw kunnen ontbranden. En dat zou vrij plotseling een aanzienlijke wijziging in de situatie kunnen doen ontstaan. Een voorproefje heeft men al even gehad toen in juni vorig jaar, in een stad vol moeilijkheden, plotseling de bouwvakkers de straat op gingen voor een betrekkelijk kleine zaak, die echter een principieel belangrijke rechtskwestie was (waarin de rechter hun in eerste instantie achteraf trouwens gelijk gaf).

Of het zal gebeuren? Nogmaals, men kan het niet voorspellen. De gelaten reacties op de ontslagen van de kant der getroffen en bedreigde arbeiders, de weinig strijdbare reactie van de vakbonden (zij nemen het initiatief om voor sommige textielbedrijven regeringssteun te vragen, dat behoeven de eigenaars niet eens te doen) wijzen nog niet in die

richting. Toch kan een waarlijke 'linkse concentratie' alleen het gevolg van dergelijke ontwikkelingen zijn. Daardoor zouden de officiële vakbewegingen van diverse kleur (ongetwijfeld na verzet tegen 'wilde' acties en tegenstribbelend) wellicht genoopt kunnen worden, met een vrij radicaal eigen sociaal-economisch programma te komen, dat genoemde structuurhervormingen en planmatige herstructurering van belangrijke delen van de economie zou omvatten. Een soort van nieuw (en hopelijk beter) Plan van de Arbeid. Alleen de Partij van de Arbeid zou daarvoor het politieke werktuig kunnen zijn.
Natuurlijk zou de PvdA, in samenwerking met de vakbeweging, ook zelf met zoiets kunnen komen, zonder er van onderop toe gedwongen te worden. Daar zijn de politieke en vakbondsleiders en hun wetenschappelijke bureaux ten slotte voor. De praktijk zal wel zijn, dat slechts na een periode van opleving van de klassenstrijd en van het anti-kapitalistische bewustzijn onder de arbeiders iets dergelijks mogelijk zou kunnen worden. Toch is dat de enige linkse concentratie (vakbeweging en PvdA met een nieuw gezamenlijk programma van actie) die reële kansen zou hebben. Voorlopig blijft het een hypothese, op zijn best een propagandapunt voor oppositionelen in het socialistische milieu.

De regering-De Jong ondertussen heeft zee gekozen, zonder precies de koers bepaald te hebben. De ministers, velen van de tweede of derde garnituur, weten nog niet eens hoeveel geld ze voor hun departementen ter beschikking zullen hebben, met uitzondering wellicht van het ministerie van defensie. Aangezien het parlementaire werk, tot aan de indiening van de nieuwe begroting in het laatst van september, nauwelijks meer op gang zal komen, heeft de regering voorlopig de handen vrij. Om wat te doen? Waarschijnlijk vooral om veel na te laten, al is een enkele ingreep (wat steun aan werkloosheidsgebieden, maar zuinigaan; maatregelen ten aanzien van de situatie in Amsterdam) geboden. De algemene koers, uitgezet door Zijlstra, is er één van uiterste financiële voorzichtigheid. Stimulering van de economie van overheidswege zal bijna alleen geschieden door subsidies en garanties aan het particuliere bedrijfsleven, ten dele onder het mom van hulp aan onderontwikkelde gebieden. De regering zou het in alle kleurloosheid wel kunnen redden,

als zich geen bijzondere binnenlandse ontwikkelingen voordoen en als de conjunctuur in West-Europa weer wat wil aantrekken. Waar het op het ogenblik nog niet naar uitziet. Gaat het slechter, dan zal de gezagscrisis des te sneller doorgaan en zal vooralsnog een flink deel van het volk in anti-parlementaire richting drijven, in rechtse zin, en zal wat later wellicht ook een linkse tegenkracht opstaan als de arbeidersklasse opnieuw haar entree in de sociaal-politieke arena zou maken.

Amsterdam, 1 mei 1967

Cees de Jong

gedichten uit zuid-afrika

fata morgana's

de uitgestrektheid van hollands polders
dijken breken koeien verzuipen op
zaterdagochtend een veelvoud van
verveelde mensen
met ruimte onder de wolken
hoelang nog de monarchie
in het duister is de kerk
voor de meesten slechts een naam met
hoogwaardigheidsbekleders stoffig
naar rang omhangen

grijpgrage kinderhanden klauwen
naar het monument bij het paleis
een zerk is bevuild van
een inwoner van de stad
met de vele grachten

afstanden worden groter voor uitgewerkte olie
in de hongerwinter ondergedoken bezweek
de nederlandse leeuw door herinneringen en
alle eilanden verloren

het volk bleef over uit engeland
kwam terug een opgestopte leeuw
het verleden uitgewist

aandelen telen aan de
afrekening komt later
omhoog

ik heb er niets meer mee te maken

correcties

ogen ontmoetten van ver
drongen door dichte deuren

mijn hart sloeg op hol
toen wijn ter sprake kwam
mijn rechteroog staarde on-
rustig rond zocht eigenlijk niet
meer het was een gewoonte zoals
vruchtbaar drinken

ik heb een verhaal
om je heen gebouwd
iets dat je niet was
niet eens wou worden

ik moet nu meer ruimte maken
in mijn binnenste
maar hoe er is
zoveel vast te houden

zoals namen die niet meer
op te brengen zijn

vandaag vijfendertig

herinneringen hartslag voorgeslachten
hagelslag sneeuwt
kan niet meer zo goed mee
de prille jeugd ligt achter
glasinloodramen bedwongen
kinderspeelgoed van voor veertig

kan nu veroorloven
handgeknoopte perzische tapijten
schilderijen van vrienden aan de muur

de dood wacht met een mes
in een vloermat opgerold

verbannen

wat is er nog te vinden
zonder kleren naakt
wat is de zelf
een zalf voor de ego

gedachten geilheid voor papier
ziekgeworden van het huwelijk
verstard

sommigen leven jaren vol
voordat ze zwijgen
anderen branden op
in notime

wat helpt het
je gelooft me toch niet
waarom anders dit
wat hier staat

Ger Harmsen

de politieke wending van de cpn in de jaren zestig

de russische revolutie als bron van inspiratie

Altijd zijn er mensen geweest die weigerden zich neer te leggen bij sociale tegenstellingen, onrecht en onderdrukking. Levend in de stellige verwachting van een radikale politieke ommekeer en dromend van humaniteit op aarde, gaan deze mensen hardnekkig en onverstoorbaar hun weg. Door geen feiten die in strijd met hun visie zijn, door geen 'verstandige' mensen, door geen spot, miskenning of discriminatie en door geen politieke nederlagen laten zij zich van hun zelfgekozen weg afbrengen. Sterk is de herinnering gebleven aan revoluties die ten doel hadden deze utopieën tot werkelijkheid te maken. In de oude socialistische beweging uit het laatst der negentiende eeuw golden de voormannen van de Franse Revolutie als inspirerende helden. Nog is de geestdrift niet gedoofd die de Franse Revolutie wekte, maar in de communistische beweging van de twintigste eeuw was het de Russische Revolutie die vorm en gestalte gaf aan het, gelukkig onuitroeibare, verlangen naar een niet meer door nood en onwaarachtigheid bezoedeld en verminkt bestaan. Maar anders dan bij de Franse waren bij de Russische Revolutie de gevolgen wellicht tastbaarder en zichtbaarder. De uit deze omwenteling voortgekomen Sowjet-staat ontwikkelde zich tot een reële politieke macht en deze macht ging, samen met de verwachtingen die het communisme als idee wekte, invloed uitoefenen op het wereldgebeuren. Op directe en indirecte wijze want de bolsjewistische dreiging maakte ook regeringen en ondernemers bijzonder bereid tot het doen van concessies op het gebied van arbeidsvoorwaarden en sociale wetgeving althans in delen van Europa. Evenzo kan het politieke ontwaken van Azië moeiteloos in verband gebracht worden met het aureool dat de multinationale Sowjet-staat omstraalde.

Bij de jaarlijkse weerkerende herdenking van de Russische Revolutie, waar de droom de werkelijkheid overspoelde, getuigden de communisten van hun bereidheid een vijandige wereld te trotseren omdat zij iets bezaten en uitdroegen kostbaarder en waardevoller dan welstand, aanzien en maatschappelijk geslaagd zijn. Naarmate de economische nood steeg in het begin van de jaren dertig laaide ten tweede male de geestdrift voor de Russische Revolutie op en niet alleen communisten geloofden

vuriger dan ooit in de niet door de economische crisis beroerde Sowjet-staat. "En in zijn hongernachten riep hij Lenin aan" dichtte destijds Ed Hoornik van een Duitse werkloze. In de donkerste jaren van de Tweede Wereldoorlog groeide ten derde male de schare die haar hoop vestigde op de Sowjet-staat. De verdedigers van Stalingrad en het opmarcherende Rode Leger verleenden opnieuw reliëf aan de Russische Revolutie. Volgens de CPN was "De Sowjet-Unie als een lichtend baken in de zee van bloed en ellende, waarin het imperialisme de mensheid opnieuw heeft gestort". Zo tenminste staat het in een manifest dat de communisten in november 1940 ter herdenking van de Russische Revolutie met gevaar voor hun leven uitgaven. Het was de eerste landelijke illegale publicatie van de CPN die ook voor de buitenwacht bestemd was.

Tientallen jaren, bijna een halve eeuw, heeft de CPN zich vereenzelvigd met de Russische Revolutie en met de gehele binnen- en buitenlandse politiek van de Sowjet-Unie. Zij heeft dit gedaan dwars tegen de grote stroom in. Vanuit een sterk kinderlijk geloof heeft zij tot in het absurde, kinderachtige en lachwekkende toe alles verdedigd en goedgepraat wat de opbouw en verdediging van de eerste socialistische staat met zich mee bracht. Decennia lang nooit een woord van kritiek. Zelfs voor de meest gruwelijke ontsporingen uit het Stalin-tijdperk heeft de CPN geen moment oog gehad.

En dan komt ineens de wending. In 1966 wordt voor de eerste keer en in een voor de communisten bijzonder gunstig politiek klimaat de Russische Revolutie niet meer gevierd en herdacht, zelfs niet meer in de kring van de Vereniging Nederland-USSR. En daar zitten we dan in eens midden in de zonderlinge politieke paradox waar de CPN in de jaren zestig voor heeft gezorgd. Want dit niet herdenken is niet het gevolg van een toevallige samenloop van omstandigheden of van een collectieve geheugenzwakte, al werd er naar buiten toe geen expliciete verklaring voor gegeven. Dit merkwaardige feit symboliseert een dubbele wending in de CPN-politiek: ten eerste een verbreken van de solidariteit met

de Sowjet-Unie in haar empirisch gegeven vorm en ten tweede een zich afwenden van de revolutionaire idee.

van wanneer dateert de wending?

Wanneer tekent deze wending in de CPN-politiek zich voor het eerst af? Volgens mij niet eerder dan in de jaren zestig. Er is mij geen enkel voorval bekend waaruit blijkt dat het CPN-bestuur tot het einde van de jaren vijftig ooit een standpunt heeft ingenomen dat afweek van dat der Comintern of Sowjet-Unie. Niet voor niets zei P. de Groot, vanaf 1938 met een onderbreking van twee jaar — april 1943 tot mei 1945 — leider van de CPN, in 1946 dat hij de betiteling 'stalinist' als erenaam aanvaardde. Tot in alle onderdelen toe was de politiek van de Comintern en de Sowjet-Unie ook zijn politiek. Zelfs de schaarse keren dat De Groot door communicatie-moeilijkheden enkele dagen in het onzekere was over het standpunt van Moskou en daardoor een moment op eigen kracht aangewezen tot een afwijkende mening kwam, wordt zijn trouw aan Moskou bewezen door de haast en overdreven wijze waarop hij dan zijn lijn weer in overeenstemming bracht met de door Moskou aangegeven koers.

De eerste keer was dit bij mijn weten het geval op 30 september 1938 toen hij het beruchte verdrag van München over de uitlevering van Tsjecho-Slowakije aan Hitler in het communistische partijorgaan, het Volksdagblad van die datum, vierde als een overwinning van de vredeskrachten. Een dag later corrigeerde hij zijn mening op aanwijzing van de Comintern. Het typerende hierbij is dat De Groot zich van het andersluidende oordeel van de partijtheoreticus Alex de Leeuw en andere Nederlandse communisten niets aantrok, maar wel van dat der Comintern. Voor de tweede maal deed zich een dergelijke situatie voor na het afsluiten van het non-agressie-pact tussen de Sowjet-Unie en Hitler-Duitsland in de zomer van 1939. Enkele dagen hield De Groot nog vast aan de oude politieke lijn van deelnemen aan de landsverdediging tegen fascistische agressie om zich daarna weer te haasten het roer te wenden. Het is namelijk niet waar zoals F.Baruch, oud-hoofdredacteur van De Waarheid, in zijn onlangs uitgekomen boek schrijft dat De Groot

op eigen houtje "een absurde uitleg gaf aan de staatkundige manoeuvre van Stalin" [1]. De Groot volgde de nieuwe lijn van de Comintern die aan het pact niet alleen een tactische maar tevens een principieel strategische betekenis toekende door de Tweede Wereldoorlog als een imperialistische te kwalificeren, het Engelse imperialisme als nog perfider dan het Duitse aan te merken en van de communisten te eisen zich neutraal tegenover de oorlogvoerende machten te gedragen. Maar de tragiek van De Groot is dat hij dit zo halsstarrig en overdreven deed dat hij niet bemerkte dat hij ten derde male met de Comintern-politiek in tegenspraak geraakte. In de zomer van 1940 wijzigde de situatie zich grondig doordat één imperialistisch blok vrijwel weggevaagd werd en het andere in macht onrustbarend toenam. Dit ziende riep de Comintern, niet officieel in haar periodieken maar wel via haar geheime verbindingen met verschillende communistische partijen, op tot verzet tegen het nazisme. De Groot heeft dit een tijdlang niet willen geloven, zich blindstarend op de houding van de Noorse communistische partij kwam hij tot zijn beruchte oproep in juni 1940 zich loyaal tegenover de Duitse bezetter te gedragen. Hij mist blijkbaar enig politiek instinct en was daardoor nog trouw aan de lijn van Moskou toen dit daar zelf reeds op teruggekomen was. De vierde keer dat zich kortsluiting voordeed tussen De Groot en de internationale communistische beweging was in mei 1945. Zijn plan, de communistische partij op te heffen en een grote vaag progressieve volksbeweging te creëren, voor alles strevend naar deelname aan de regering, dreef hij door, dwars tegen al zijn medebestuurders in en pas toen hij door leidende Franse communisten, die geacht werden de mening van Moskou te vertolken, op de vingers getikt werd, gooide hij plotseling het roer om en liet de communistische partij even abrupt terugkeren als deze verdwenen was. De vijfde keer dat De Groot een eigen politiek standpunt moest bepalen is haast nog leerzamer omdat het ditmaal om een binnenlandse kwestie ging waarbij

---

[1] F.Baruch — **Links af/naar rechts; portret van een politieke partij of de ommezwaai van de CPN in het conflict Moskou-Peking.** Den Haag 1967, Uitgeverij Kruseman. Ik recenseerde dit boek reeds eerder in beknopte vorm in de **Nieuwe Rotterdamse Courant** van 1 april 1967.

hij op eigen kracht moest varen en de kortsluiting met Moskou pas veel later aan de dag trad. Ik doel hier op zijn beoordeling van de Watersnood in 1953. Toen ieders hoofd alleen maar stond naar hulpverlening, stelde De Groot de schuldvraag aan de orde en waarschuwde voor het gevaar van Amerikaanse inmenging in onze binnenlandse aangelegenheden. En dat vanwege de hulp die Amerikaanse militairen boden. De opzeggingen van abonnementen op De Waarheid stroomden binnen. Erger nog was dat De Groot toen beval naast en tegenover de nationale hulpverleningsactie een eigen campagne op te zetten met aparte volkshulpcomité's. Vanzelfsprekend droeg de Sowjet-Unie haar materiële bijdrage tot leniging van de nood over aan de nationale hulporganisatie en De Groot liet zijn privé-comité's verdwijnen. Bijna een kwart van de aanhang liet het bij de volgende verkiezingen afweten.
Deze vijf voorbeelden bewijzen dat De Groot nooit anders dan tegen zijn wil en dan nog maar voor een moment van de door Moskou gevolgde koers is afgeweken, maar zij laten ook zien dat deze oriëntatie op de Sowjet-politiek enige vastheid en samenhang in de kijk van De Groot op de internationale problemen bracht. Waar hij zelf moest oordelen, faalde hij. Dank zij een extreme imitatie van de Sowjet-politiek wist hij zich te handhaven. Hierin lag zijn kracht en zijn zwakte.

de eerste opposities binnen de CPN na 1945

In de aard, het ontstaan, de ontwikkeling en de bestrijding der naoorlogse opposities binnen de CPN tekent de politieke wending van de jaren zestig zich duidelijk af. Daarom een enkele opmerking over elk van deze opposities afzonderlijk.
Dat de CPN opgeheven werd in mei 1945 door De Groot en dat de Waarheidsbeweging haar plaats innam, was de aanleiding tot een krachtige oppositie die heroprichting van de oude partij en het kiezen van een standvastiger en evenwichtiger partijsecretaris eiste. Op de Juli-conferentie waar de strijd werd uitgevochten, overigens nadat De Groot zelf al teruggekrabbeld was en de partij weer wilde oprichten, werd door geen van beide groepen aan de solidariteit met de Sowjet-Unie getornd en dit punt kwam zelfs niet ter sprake. Wanneer we echter het politieke platform van De Groot vergelijken met dat van de Juli-

oppositie dan laat zich bij beiden een aardig tuiltje naoorlogse illusies bij elkaar plukken, maar ten aanzien van de buitenlandse politiek en de duurzaamheid van het bondgenootschap van de Grote Drie, blijkt toch de oppositie een wat realistischer kijk te hebben gehad. Zij zegt dat het niet juist is uit te gaan "van het standpunt, dat men een langdurige periode van vreedzame ontwikkeling tegemoet gaat. Dat is een verkeerde uitlegging van de betekenis van het bondgenootschap der grote drie mogendheden". Deze oppositie verwacht "verscherping van de klassenstrijd en toenemende internationale spanningen" [2]. En ook in de binnenlandse politiek wenst zij niet het lot van de arbeidersklasse ondergeschikt te maken aan de wederopbouw van ons land. Als de CPN niet voor haar belangen opkomt wie moet het dan doen? Maar De Groot geeft zich nog over aan ministerialistische dromen en wil van geen acties weten die hem een spaak in het wiel zouden kunnen steken. Merkwaardigerwijs spreekt F.Baruch in zijn eerder genoemde boek van een ultra-radikaal standpunt bij de Juli-oppositie. Wie is er echter door de geschiedenis in het gelijk gesteld? Baruch blijft erbij dat deze oppositie fout was. Nog in De Waarheid van 19 juli 1956 verdedigt Baruch de liquidatie-politiek van De Groot en ziet als oorzaak van de achteruitgang der CPN in het eerste decennium na de oorlog "het afstand doen van het idee dat achter de Waarheidsbeweging zat, een begin van onze eigen Nederlandse weg. Van dat idee hebben wij ons onder de invloed van de zogenaamde Juli-oppositie laten afbrengen". Ook blijft Baruch van mening dat er niemand was in 1945 die De Groot had kunnen vervangen. Ik betwijfel dat achteraf, maar zou zelfs een minder dominerende figuur, beter in staat met mensen om te gaan, de partijdemocratie die zeker in 1945 nog een kans had, niet méér ten goede zijn gekomen? Baruch vermeldt bovendien niet dat de fractie De Groot de Juli-oppositie maar met een minimaal stemmenverschil versloeg. Conclusie: het was een oppositie op een behoorlijk politiek niveau die zelfs op deze ondemocratisch tot stand gekomen conferentie bijna de helft van de aanwezigen achter zich had.

---

[2] Discussiebijdrage over de wederoprichting van de Communistische Partij, stencil, p. 2.

De tweede oppositie vormde zich na 1956 door de houding die de groep De Groot tegenover de zogeheten destalinisatie aannam. Hevig was de schok die de onthullingen van Chroesjtsjow in de Sowjet-Unie over de terreur en gruwelen van Stalin in de CPN teweegbrachten. Veel communisten raakten toen in een gewetenscrisis. Tallozen vonden dat de CPN-leiding de ernst van de terreur in de Sowjet-Unie ten tijde van Stalin verdoezelde en kantten zich tegen de poging van De Groot en de zijnen om er een specifiek Russische aangelegenheid in te zien waarmee de CPN niets van doen had. Opposanten stichtten in mei 1958 het blad De Brug en kwamen daarin op voor een meer genuanceerde houding tegenover de Sowjet-Unie zonder aan de internationale solidariteit met de socialistische staten te willen tornen, onder het motto: juist een goede vriend toont mij mijn feilen. Precies op dit punt viel De Groot de Brug-oppositie aan en verweet haar voormannen reeds ver in het verleden, ten onrechte naar mijn idee, te hebben getornd aan de "onverwoestbare solidariteit met de Sowjet-Unie... een der voornaamste hoekstenen van de partijpolitiek". Hij zei vast te houden aan de 'onverbrekelijke' en 'onvoorwaardelijke solidariteit' met de Sowjet-Unie [3]. Volgens De Groot was verder van persoonsverheerlijking — eigenlijk een misleidende term omdat persoonsverheerlijking maar één van de elementen in het stalinisme is die het geheel allerminst dekt — geen sprake. Toch liggen de voorbeelden zowel van het omhoog steken van Stalin door De Groot als van het ophemelen van De Groot zelf, voor het grijpen. Ik herinner alleen maar aan de puzzle in De Waarheid van 9 februari 1952 die als uitkomst opleverde de vijf grootste communistische leiders. En wie zal het verbazen dat de oplossing was: Stalin, De Groot, Rakosi, Thorez en Anna Pauker? Maar veel belangrijker waren de praktijken die met de eufemistische term persoonsverheerlijking werden aangeduid in het partijleven van de CPN, zoals verdachtmaking, monddood maken, vernederen en willekeur. Men zou De Brug-oppositie eerder nog een morele dan een politieke oppositie kunnen noemen. Terwijl Baruch echter verder in zijn boek angstvallig vermijdt te moraliseren, ook

---

[3] **De CPN in de oorlog,** rapport van het Dagelijks Bestuur der CPN voor het 19de Congres, november 1958, p. 20-22.

waar hier alle reden toe is, tast hij juist De Brug-leiders in hun goede naam en eer aan door te schrijven dat zij met hun massale desertie de CPN schade toebrachten, de bezittingen van de EVC verkwanselden etc. "De houding van De Brug-groep was op geen enkele wijze te verontschuldigen en de CPN vierde het feit dat de groep in 1959 er niet in slaagde een parlementszetel te veroveren, terecht als een overwinning" is de slotconclusie van Baruch. Mij lijkt, en ik heb dit destijds al naar voren gebracht, de poging van de Brug-groep zich als politieke partij te constitueren gewoon op praktisch politieke gronden dom en uitzichtsloos. De omstandigheden en mogelijkheden lagen nu eenmaal in Nederland anders dan in Denemarken waar Larsen met een groep oppositionele communisten de 'officiële' partij snel overvleugelde en tenslotte wegdrukte. Wel kan men echter zeggen dat een groepje communisten die geen kans krijgen hun mening naar voren te brengen weinig anders overblijft dan een eigen orgaan uit te geven en hieraan heb ik dan ook graag meegewerkt. Baruch is met zijn kritiek aan het verkeerde adres. Hij moet niet bij Gortzak maar bij De Groot zijn.
Merkwaardig is ook dat Baruch deze tweede naoorlogse oppositie miskent door te menen dat het primair om de vakbewegingskwestie ging. Voorop stond het morele conflict dat de destalinisatie teweeg bracht. Maar juist door de manier waarop De Groot de opheffing van de EVC aan de orde stelde houdt het vakbewegingsvraagstuk ten nauwste verband met de stalinistische praktijken binnen de CPN. Baruch meent ook nu nog dat De Groot gelijk had toen hij in 1958 de EVC wilde opheffen omdat deze een sta in de weg was. Maar daar ging het niet om. Niet of de CPN meer zag in het NVV en de EVC om die reden al of niet gewenst achtte, maar of de EVC zelf mocht beslissen of zij haar bestaan wilde voortzetten of beëindigen, was de eigenlijke vraag. De EVC miste iedere autonomie en zelfs de beurzen van de CPN en de EVC waren niet gescheiden. En dat is vanuit een elementair democratisch besef hoe dan ook fout. De wijze waarop Baruch over de Brug-groep schrijft is veelzeggend voor zijn eigen opvattingen ten aanzien van de interne democratie en de autonomie van bepaalde organisaties onder communistische invloed.
Samenvattend kan men over deze tweede oppositie zeggen dat zij zich op een lager politiek niveau bewoog en geringer van omvang was dan

die van juli 1945. Maar ook dit ligt niet aan de oppositie die voor een aanzienlijk deel tot de oorlogslichting behoorde en eigenlijk nooit echte politieke meningsvorming meer gekend heeft.

de twee opposities binnen de CPN in de jaren zestig

De derde naoorlogse oppositie in de CPN is weer zwakker, zowel kwalitatief als kwantitatief, dan de beide voorgaande. De geschillen tussen Peking en Moskou over vraagstukken als wereldvrede en koloniale revolutie vormden de politieke inzet. Er vormden zich in het begin van de jaren zestig meerdere los van elkaar staande groepjes en personen waarvan sommige zeer illegaal opereren om uitstoting door de partijleiding te bemoeilijken. Zij hebben hun sympathie voor Peking gemeen en vanaf 1962 begonnen blaadjes te verschijnen als Kameraden, De Rode Vlag, het Marxistisch-Leninistisch Front, Spartacus en De Rode Tribune. Zij aanvaarden allen kritiekloos het standpunt van Peking en keren zich fel tegen het beleid van De Groot dat zij met 'revisionisme' bestempelen. Uit de wijze echter waarop de leiding der CPN deze oppositie bestrijdt krijgt men steeds meer de indruk dat zij dit schoorvoetend en met tegenzin doet. Voor zij tot actie overging creëerde zij zelfs een band tussen De Rode Vlag en De Brug om daardoor de derde tot de tweede oppositie terug te brengen, die binnen de CPN een slechte indruk had achtergelaten. Ook gaf de leiding met nadruk te kennen dat Peking niet rechtstreeks achter deze derde oppositie stond. Waarom zoveel omslag? Baruch laat de CPN-leiding maar één aanhanger van De Rode Vlag royeren. In werkelijkheid waren het er meer en ontkwamen ook aanhangers van De Rode Tribune in Rotterdam niet aan dit lot, maar het aantal slachtoffers bleef toch merkwaardig gering. Ondanks de verklaringen dat de CPN de zijde van Moskou kiest, begint zich een verandering in het politieke standpunt van de CPN af te tekenen, die een vierde oppositie in het leven zal roepen.
Terwijl in de jaren zestig de oost-west-spanning afneemt en allerwegen belangstelling groeit voor de problemen van de communistische landen en er nog nooit zo zakelijk en zelfs welwillend over de Sowjet-Unie is geschreven, gooit de CPN-leiding in 1963 het roer om en keert zich tegen de door de Sowjet-Unie gevolgde politiek, aanvankelijk nog wat

verhuld maar allengs steeds openlijker. Tot in het banale en kinderachtige toe brengt De Waarheid kritiek op toestanden, gebeurtenissen en personen in de Sowjet-Unie. Ook de in 1965 verschenen memoires van De Groot, nu voorzitter van de CPN, bevatten verbluffende staaltjes op dit gebied; zijn misnoegen strekt zich zelfs tot de op communistisch grondgebied genoten maaltijden uit [4].
Op deze speldeprikken volgden organisatorische maatregels. Het werd de leden van de CPN verboden ambassades van socialistische staten te bezoeken. De CPN-functionarissen mogen niet langer hun gebruikelijke vakantiereizen naar Oost-Europese landen maken. Het partijbestuur heeft bekend gemaakt dat Russische, Oost-Duitse en Joegoslavische agenten de leden van de CPN tegen de leiding opzetten.

De houding van de CPN-bestuurders tegenover de congressen van zusterpartijen, gelegenheden waarbij vooraanstaande communisten uit vele landen van gedachten wisselen, is de laatste jaren geheel veranderd. Terwijl anders naar de congressen van de Russische zusterpartij de voorzitter en de secretaris van de CPN zelf plachten te gaan, werd het drieëntwintigste congres der CPSU in het voorjaar van 1966 bezocht door drie van de meest onbeduidende CPN-functionarissen die men had kunnen vinden. Maar hier bleef het niet bij. Vanaf eind 1966 weigert de CPN-leiding op een of ander congres aanwezig te zijn. Dit blijkt uit de brieven van november 1966 aan de Bulgaarse partij, van december 1966 aan de Belgische partij en van januari 1967 aan de Franse partij. In de laatste brief staat: "De reden daarvan is, dat in de laatste tijd de aanwezigheid van buitenlandse gedelegeerden op zulke congressen is misbruikt voor de discussie over problemen van de internationale communistische beweging waartoe buitenlandse gedelegeerden niet bevoegd zijn. Ook is ons gebleken, dat de aanwezigheid op uw congressen van buitenlandse delegaties uitgelegd is als instemming met de houding die uw partij aanneemt tegen andere communistische

---

[4] P.de Groot — **De dertiger jaren 1930-1935, herinneringen en overdenkingen.** Pegasus, Amsterdam 1965. Ik besprak dit boek in **De Gids,** 1966, p. 137-150.

partijen. De CPN wenst in dit opzicht elk misverstand te vermijden" [5]. Een wonderlijke motivering, want waarvoor zou men de buitenlandse congressen anders bezoeken dan "voor de discussie over problemen van de internationale communistische beweging"? In dezelfde richting wees al eerder de merkwaardige houding van de CPN-delegatie op de Brusselse conferentie van achttien communistische partijen in juni 1965, waar deze als enige weigerde een gemeenschappelijke verklaring over Vietnam te tekenen. En op de conferentie van de Europese communistische partijen in april 1967 te Karlovy Vary over de problemen van de Europese veiligheid, weigerde de CPN zelfs maar aanwezig te zijn.
In de herfst van 1966 werd tenslotte de correspondent van De Waarheid uit Moskou teruggeroepen wat gezien de onzinnige motivering zoveel wilde zeggen als: de diplomatieke betrekkingen zijn verbroken. Op 1 april maakte De Waarheid het besluit bekend van het partijbestuur om niet langer goedkope groepsreizen naar de Oost-Europese landen te organiseren via het reisbureau Vernu met de motivering: "uit klachten blijkt, dat deze vakantiereizen door aan de macht zijnde elementen in deze landen worden misbruikt voor pogingen om leden van de CPN voor hun rechtse koers te winnen, de autonomie van de CPN te schenden en onze partij aan hun schadelijke anti-leninistische politiek te onderwerpen. Met deze revisionistische politiek, die door het congres van onze partij veroordeeld is, pogen zij van buitenaf in de partij te infiltreren en de partijleiding van de CPN te bestrijden". De laatste stap is het bemoeilijken van de import van Russische tijdschriften en boeken via Pegasus.

Welke weerstanden wekte de groeiende vijandschap van de CPN-leiding tegenover de Sowjet-Unie, de DDR, de Franse communistische partij etc.? Nadat de breuk met Moskou zich in de zomer van 1963 in embryonale vorm begon af te tekenen, was de eerste die hiertegen in verzet kwam Friedel Baruch, het laatste lid van de illegale partijleiding dat nog in functie was. Baruch is een oudgediende in de communistische gelederen. Na in 1933 door de regering van Hitler wegens zijn aandeel in het

---

[5] **Politiek en Cultuur,** 1967, p. 48.

anti-fascistische Duitse verzet te zijn uit gewezen — zijn Nederlanderschap behoedde hem voor een blijvende gevangenschap — was hij een actief lid van de CPN. Van 1944 af maakte hij deel uit van de partijleiding, was vele jaren hoofdredacteur van De Waarheid en lid van het politieke bureau. Bij geen enkele oppositie was hij ooit betrokken. Integendeel, Baruch behoorde tot de meest extreme bestrijders van iedere kritiek op de partijleiding. Wie was twintig jaar loyaler dan hij? Maar in 1964 werd hij "als lid van het partijbestuur geschorst wegens zijn obstructie waarbij hij van het partijbestuur 'volgzaamheid' aan de revisionistische politiek van Chroesjtsjow in de Sowjet-Unie eiste". Voor iemand die meent dat de CPN-organisatie steunt op het democratisch centralisme een merkwaardige formulering. Immers Baruch verkondigde zijn mening aanvankelijk daar waar hij dit hoorde te doen, in het partijbestuur, zo goed als men van iedere andere partijbestuurder ook verwacht dat hij met zijn opvattingen voor de dag komt en anderen hiervan probeert te overtuigen. En hoe zou een eenling alle anderen kunnen dwingen hem te volgen? Hoe langer men hier over nadenkt hoe minder duidelijk het wordt waarin nu de halsmisdaad van Baruch bestond. Na zijn schorsing stuurde Baruch een recensie van de memoires van De Groot in aan het theoretische maandblad van de CPN, Politiek en Cultuur. Hij stelde zich terecht op het standpunt dat deze memoires geen door het partijbestuur, laat staan door een congres goedgekeurd document waren, maar een particuliere uitgave van De Groot waar leden kritiek op mochten uitoefenen.
Toen de redactie weigerde dit stevig gedocumenteerde stuk op te nemen — mag men hier uit concluderen dat partijvoorzitter De Groot in zijn eigen kring boven elke kritiek verheven is? — zond Baruch het in gestencilde vorm rond. Dit was blijkbaar voldoende reden hem in april 1966 te royeren. Baruch maakte daarna enkele van zijn opvattingen wereldkundig in het pas verschenen en door mij al enige malen genoemde boek: Links af/naar rechts; portret van een politieke partij of de ommezwaai van de CPN in het conflict Moskou-Peking. Daar het tot dusverre het enige politieke document van deze vierde naoorlogse oppositie is zal ik er nog nader op ingaan, maar ik wil eerst melding maken van de beroering die de politieke wending van de CPN heeft gewekt. Want weliswaar is Baruch de enige die zich nadrukkelijk en

veelvuldig uitspreekt, maar met hem hebben meerdere redacteuren hun werk neergelegd. J.v.Seggelen, directeur van de uitgeverij Pegasus, en een deel van zijn personeel zijn ontslagen door het partijbestuur. W.Hartog, bouwvakarbeider en vakbondsfunctionaris zonder enige culturele belangstelling, is tot directeur van de uitgeverij benoemd. Ik kan me niet aan de indruk onttrekken dat dit meer zal zijn om te slopen dan te bouwen. Ook W.Hulst, hoofd van het reisbureau Vernu en secretaris van de Vereniging Nederland-USSR wenste deze anti-Sowjet-politiek niet mee te maken en is als lid van de CPN geschorst, omdat hij aangekondigd heeft gewoon te zullen doorgaan met het organiseren van reizen naar Oost-Europese landen. Enkele afdelingen blijken geheel of gedeeltelijk met dit verzet in te stemmen. Voor een samenvattend oordeel over omvang, politiek niveau en sociale samenstelling van deze vierde oppositie is het nog te vroeg.

wat alle vier opposities gemeen hebben

De vier gememoreerde opposities dachten over de internationale politieke problemen zo verschillend en hun voorkeur ten aanzien van bepaalde socialistische staten liep zo uiteen, dat op grond hiervan geen gemeenschappelijke noemer gevonden kan worden. Heel anders komt de zaak evenwel te liggen wanneer wij hun beoordeling van de buitenlandse politiek terzijde laten en ons bepalen tot hun mening over de binnenlandse aangelegenheden, of nog beperkter tot de interne gang van zaken binnen de CPN. Ten aanzien van dat wat zich direct onder hun ogen afspeelt blijken zij het wonderbaarlijk eens te zijn. Het leeuwendeel van hun meest concrete en directe kritiek heeft betrekking op het ontbreken van een collectieve besluitvorming, een gedachtewisseling over wezenlijke problemen, en een saamhorig partijleven. Natuurlijk zullen opposanten gauw klagen over gebrek aan kameraadschap, zakelijke discussie, partijdemocratie en menselijke omgang. Maar wanneer deze opposanten niets hebben van querulanten omdat zij anders niet voordien tientallen jaren op normale wijze aan de partijactiviteiten hadden deelgenomen zonder ooit bij conflicten betrokken geweest te zijn, komt de zaak anders te liggen en dienen we deze kritiek wel degelijk serieus te nemen. Als men de argumenten van de drie oudere opposities wat het interne

partijleven betreft vergelijkt met die van F.Baruch is de overeenkomst frapperend. Baruch zelf heeft hier helemaal geen oog voor en blijft de oudere opposities op vrijwel alle punten veroordelen. Hij doet dit op uiterst oppervlakkige wijze en glijdt zelfs in zijn desbetreffende commentaren herhaaldelijk uit doordat hij blijkbaar niet de moeite heeft genomen de bronnen te raadplegen met betrekking tot het ontstaan, het karakter en de opvattingen van de oudere opposities. Ik volsta met te verwijzen naar de voorbeelden die ik hier al van gegeven heb.
Nu moet ik er billijkheidshalve aan toevoegen dat het boek van Baruch geen historisch werk is, al komen er historische excursies in voor.
En om er hier ook verder nog iets van te zeggen, het is evenmin een poging de eigen rol te analyseren in de naoorlogse politiek, al zegt Baruch een enkele keer iets te betreuren. De auteur heeft toch wel wat haastig en zonder zich de tijd te gunnen afstand te nemen en met zichzelf tot klaarheid te komen, een politiek strijdschrift samengesteld.

Alle vier opposities vellen een vernietigend oordeel over de ongekroonde koning van de CPN: De Groot. Ook in het boek van Baruch neemt diens portret een grote plaats in. Het is het portret van een grillige, rancuneuze, weinig scrupuleuze en zichzelf mateloos overschattende man die van het ene uiterste in het andere vervalt en er in al deze opzichten met het klimmen der jaren niet op vooruit gaat. Met zijn wat paniekerige en bangelijke aard zou De Groot tussen gewone mensen helemaal niet opvallen, want moed en zelfbeheersing zijn geen dikgezaaide eigenschappen. In communistische kring is dit echter wel het geval en daar heeft men hem naar mijn idee ten onrechte een verwijt gemaakt van zijn houding in de illegaliteit. Wanneer iemand hoe dan ook drie jaar mede leiding heeft gegeven aan de illegale CPN en dan na enkele malen aan arrestatie te zijn ontkomen, terwijl vrouw, dochter en naaste medewerkers in handen van de SD vielen, zich terugtrekt uit het werk omdat de schrik hem in de benen is geslagen, is dat dan niet heel menselijk? En hoevelen zullen er in ons land rondlopen die het morele recht hebben de staf over De Groot te breken om deze reden? Maar dat hij hier niet rond voor uitkomt en er op los fantaseert om zijn gedrag van de laatste twee oorlogsjaren aannemelijk te maken door smetten op anderen te werpen, is laakbaar. Tekenend voor hem is tevens dat hij de bewonderenswaardige

offervaardigheid en bereidheid een sober bestaan te leiden, die zoveel communisten eigen is, mist. Boven en naast het minimum-inkomen van de partijfunctionarissen wist hij zich altijd iets extra's te verschaffen.

Toch roept een dergelijk portret vragen op. Hoe kon De Groot in 1938 leider van de CPN worden en dit tot nu toe blijven? Laat men niet aan komen met het sprookje dat Moskou hier de hand in heeft. Zo eenvoudig is het niet. Baruch omzeilt het probleem vrijwel geheel en toch heeft hij nu geen goed woord meer voor De Groot over! Het lijkt me dat het antwoord tweeledig is. Enerzijds was dit mogelijk door de trouw van De Groot aan de politiek van de Sowjet-Unie, zodat ook de leden die hem niet pruimden zich op het standpunt konden stellen van: wij zijn niet uit sympathie voor De Groot in de CPN maar omdat wij ons daardoor deel weten van een wereldbeweging die ons naar het socialisme voert. Ik geloof dat dit zeer belangrijk is. Anderzijds kon De Groot zich zolang handhaven door de gebruikelijke behoudzucht van de leden van een gevestigde organisatie. Het is heel moeilijk en tijdrovend een dergelijke organisatie op te bouwen maar als deze er eenmaal is dan zijn er heel wat bittere en zelfdoorleefde teleurstellingen nodig, voor de leden zich werkelijk massaal van hun organisatie gaan afwenden. En wat de CPN betreft komt hier nog bij het ontbreken van een normaal functionerend partijleven. Zowel externe als interne factoren hebben dit verkwijnen van de democratie in de CPN bevorderd. Men kan in dit verband niet nadrukkelijk genoeg wijzen op de sociaal-psychologische uitwerking van de koude oorlog en de communisten-phobie op de leden van de CPN die zich in hun out-cast-positie aaneensloten rond het mikpunt van alle aanvallen: hun leider De Groot. In het bijzonder was dit het negatieve gevolg van de hongaarse furie in 1956. Dat De Groot het daarbij zijn tegenstanders wel bijzonder gemakkelijk maakte en door zijn eigen optreden en uitspraken kwetsbaarder was dan nodig, is hierbij niet van beslissende betekenis. Baruch staat terecht stil bij de invloed van de koude oorlog op de gang van zaken in de CPN, maar snijdt zichzelf de weg tot een dieper begrip van de interne factoren die misstanden in de CPN in de hand werken af, doordat hij in zekere zin aan het omgekeerde van persoonsverheerlijking lijdt.
Alles is in het boek van Baruch het werk van één man, van alles wat niet

deugt is één man de schuld. Natuurlijk kunnen de eigenaardigheden van een leider sterk hun stempel op een beweging drukken en in dit geval is dat ook zeker zo, maar omgekeerd dragen de politieke omstandigheden en structuur van de partij er juist toe bij dat een man met een dergelijk karakter naar voren komt. De loopbaan van De Groot is onlosmakelijk verbonden met de praktijk van het stalinisme en van de koude oorlog. Diverse CPN-leden koesteren naar mijn mening ten onrechte hoge verwachtingen van het overlijden van De Groot. Want zou diens dood op zichzelf enige verandering in de structuur van de CPN kunnen bewerkstelligen?

Baruch zelf levert het bewijs dat dit een illusie is. Hij poneert wel politieke meningen en bestrijdt die van de CPN-leiding op een aantal punten, maar is nauwelijks bekommerd om de wijze waarop de politieke besluitvorming functioneert. Verschillende keren schrijft hij dat "men de leden van de partij ook niet verantwoordelijk kan stellen voor haar politiek. Zij hebben er geen enkele invloed op". De vanzelfsprekendheid waarmee dit geconstateerd wordt, is verbazingwekkend, want ten eerste is dit na de oorlog nooit anders geweest en ten tweede is dit de oorzaak dat Baruch nu tegen zijn wil buiten de CPN staat. Niet De Groot, maar het autoritaire en persoonlijk-dictatoriale karakter van de partij als geheel is de ziekte waaraan de CPN lijdt. Dat de leden van een partij zeker wanneer deze zich ten doel stelt massa-acties te organiseren en te leiden, het over de te volgen politiek eens moeten zijn, is vanzelfsprekend, maar dat zij ook over alle vraagstukken die met de partij-ideologie verband houden en dat zijn er vele, eveneens gelijk dienen te denken, is minder gewoon. Beslist absurd is, om slechts één voorbeeld te noemen, dat zelfs de geschiedenis van de CPN per congresbesluit wordt vastgesteld. Dit was onder andere het geval op het negentiende congres der CPN in 1958, waar het historische overzicht 'De Communistische Partij in de oorlog' met algemene stemmen juist bevonden werd. Niemand protesteerde toen, ook Baruch niet en toch zegt hij nu dat het "een rechtstreekse vervalsing van de geschiedenis van 1944-45" was. Dit is beangstigend. Ook nu weer heeft buiten Baruch nog geen CPN-er een fout in de memoires van De Groot kunnen ontdekken terwijl er nauwelijks iets anders in staat dan fouten en wat erger is: laster.

Niemand doet over partijhistorische en principieel-politieke problemen een mond open wanneer hij op zijn partijlidmaatschap nog prijs stelt. Dit betekent enerzijds dat door communisten op terreinen die de partijideologie raken geen eigen onderzoek gedaan wordt en dat er geen vrije gedachtenwisseling plaatsvindt ten aanzien van nieuwe ontwikkelingen die zich voordoen, van nieuwe problemen die om een oplossing vragen en van kwesties uit het verleden die onopgehelderd zijn gebleven en anderzijds dat er communisten buiten de CPN zijn komen te staan die het op alle hoofdpunten met de politiek van deze partij eens zijn maar over bepaalde ideologische, historische of ondergeschikte politieke problemen anders denken dan het bestuur voorschrijft. Men hoeft er de communistische periodieken maar op na te slaan om te zien dat ieder eigen kritisch geluid van de leden onderdrukt wordt en noch van een Nederlandse bijdrage tot de internationale communistische discussie op theoretisch terrein noch van een communistische bijdrage tot de Nederlandse wetenschap en cultuur gesproken kan worden. Deze geestelijke steriliteit vindt zijn oorsprong in het ontbreken van een democratisch partijleven.
Ook in de politieke besluitvorming worden de leden niet betrokken en toch wordt dit overal buiten laten van de leden op geen enkele wijze door een bijzondere noodsituatie of gevaarlijke illegale verhoudingen gerechtvaardigd. Baruch concentreert zijn aandacht teveel op De Groot en gaat daardoor aan de institutionalisering van het dictatoriale karakter van de CPN voorbij; dit verhindert hem te zien dat het huidige CPN-kader, als gevolg van de anti-selectieve werking van alle zuiveringen en schisma's, tenslotte bestaat uit middelmatige, volgzame mensen die in de stalinistische school van De Groot zijn opgegroeid en zich diens stijl hebben eigen gemaakt.

Erger nog dan het autoritaire karakter van de CPN is de paranoïde inslag die hier mee gepaard gaat en dit zou ik het specifiek stalinistische element willen noemen. In mijn beschouwing over de memoires van De Groot ging ik hier uitvoerig op in; ik volsta nu met vast te stellen dat De Groot alle moeilijkheden, tegenslagen en meningen afwijkend van de zijne altijd verklaarde uit de activiteit van imperialistische en sedert enkele jaren ook socialistische agenten. Al voor de oorlog gaf hij aan de

Executieve van de Comintern in Moskou radiografisch de boodschap door dat Beuzemaker en Wijnkoop, twee vooraanstaande leiders van het vooroorlogse communisme in Nederland, in dienst van de Engelse regering stonden en dit ging eindeloos zo door. Van Goulooze uit de eerste oppositie tot Wagenaar uit de tweede oppositie, van Bischot uit de derde oppositie tot Baruch uit de vierde oppositie, allemaal spionnen en agenten. Alleen de mogendheden in wier dienst zij stonden, wisselden, soms zelfs bij een en dezelfde persoon al naar gelang het tijdstip dat De Groot zich over hen uitsprak. Stond eerst de Engelse geheime dienst achter Wagenaar's 'scheuringsactiviteiten', later bleken dit de Russische, Oost-Duitse en Joegoslavische geheime diensten te zijn. Zelfs zijn geschillen met andere communistische partijen kan De Groot niet op een zakelijk en principieel-politiek vlak uitvechten, ook thans gaat het niet om het bestrijden van een bepaalde mening maar om het weren van agenten. Door het rondstrooien van verdachtmakingen en het aanwakkeren van het wantrouwen tussen de leden van de CPN onderling wordt het partijleven verziekt. Onnodig te zeggen dat ook naar mijn mening de BVD en andere geheime diensten niet stilzitten; dat is bekend en het beveiligen van een revolutionaire partij tegen dit soort activiteit is dringend geboden, maar is iets heel anders dan de vervolgingswaanzin waaraan de CPN-leiding laboreert. En er in het openbaar over spreken heeft alleen zin als men over stellige bewijzen beschikt. Daan Goulooze, een van de vooroorlogse leiders der CPN, is er toen hij belast was met de beveiliging van de CPN tegen infiltratiepogingen van de politie, verschillende keren in geslaagd bewijsstukken in handen te krijgen; publicaties in De Tribune en Het Volksdagblad getuigen hiervan [6].

Wat De Groot doet heeft bij hem echter ook theoretische consequenties. Hij verklaart de historische ontwikkeling van de arbeidersbeweging niet door deze in verband te brengen met de objectieve sociaal-economische en politiek-ideologische krachten die daarin werkzaam zijn, maar doet dit met behulp van het subjectief willekeurige ingrijpen

---

[6] Ger Harmsen — **Daan Goulooze, uit het leven van een communist.** Utrecht 1967, Uitgeverij Ambo.

van geheime agenten. Het subjectieve echter kan zich alleen daar doen gelden waar de objectieve mogelijkheden dit toelaten en hiervoor een voedingsbodem bieden. Het is even absurd te menen dat communistische agitatoren overal ter wereld waar zij dit nodig oordelen maar massale opstanden en stakingen kunnen ontketenen als dat geheime agenten de communistische beweging kunnen desoriënteren. Een dergelijk voluntarisme is vreemd aan het denken in de geest van Marx. Hoe diep dit agenten-gedoe zich in de CPN-mentaliteit heeft ingevreten blijkt uit de oppervlakkige kritiek van Baruch hierop. Zelfs maakt hij in dit verband een bedenkelijke opmerking, maar misschien ligt dit aan een zekere onduidelijkheid in zijn formulering, over Sal Santen en Michel Raptis, twee integere trotskisten, die illegale hulp verleend hebben aan het Algerijnse Bevrijdingsfront en hierdoor met de justitie in aanraking kwamen. In de passage bij Baruch waar ik op doel staat namelijk "dat het voor politieke organisaties slechts bij grote uitzondering mogelijk is, een bepaalde persoon als agent te ontmaskeren. Dat heeft De Waarheid in het recente verleden nog zelf ondervonden, toen zij — ten einde aan een veroordelend vonnis te ontkomen — twee figuren in haar kolommen moest rehabiliteren". Meent Baruch dat zij het toch wel waren? Dan heeft De Groot meer school gemaakt dan Baruch zelf vermoedt!

Niet alleen ten aanzien van de politieke besluitvorming waar slechts een paar topfiguren aan te pas komen en het ontbreken van een intern partijleven, en ook niet slechts wat de paranoia en spionitis in de CPN-rijen aangaat, zijn de vier opposities het roerend eens, evenzeer wat de binnenlandse politiek betreft signaleren zij dezelfde passiviteit, beginselloosheid en illusies. Evenals De Rode Vlag is Baruch van mening dat de partijleiding alles ondergeschikt maakt aan de in haar verbeelding bestaande toenadering tussen CPN-leden en NVV-bestuurders en -leden. In werkelijkheid is hier geen sprake van, maar de illusie die de CPN-leiding koestert mag niet verstoord worden. Na het ontslag in 1964 en 1966 tijdens loonacties van communistische arbeiders op de twee belangrijkste Amsterdamse scheepswerven waar de CPN grote invloed heeft, werd er niets gedaan om een vasthoudende protestbeweging te organiseren; zelfs gaf De Waarheid er niet veel en dan nog slechts kortstondig ruchtbaarheid aan om vooral de NVV-bestuurders niet te

ontstemmen en de eigen droomkastelen niet te ondermijnen. Zowel De Rode Vlag als Baruch besteedden veel aandacht aan de wijze waarop de CPN-leiding de bouwvak-actie tegen de inhouding van de 2 pct. vakantiegelden liet beëindigen om de wethouderszetel in Amsterdam, waar de CPN op aanstuurde, niet in gevaar te brengen. De overeenstemming en samenhang tussen zijn verzet en dat van De Rode Vlag, om van de De Brug nog maar te zwijgen, ontgaat Baruch ten enen male.

waar staat de CPN?

Merkwaardigerwijs bestaat er nogal verschil van mening over de plaats van de CPN in de internationale communistische beweging. In communistische publicaties wordt druk geschermd met de autonomie van de CPN. Maar voorzover dit woord autonomie enige betekenis heeft duidt het iets heel vanzelfsprekends aan, namelijk dat de CPN zelf haar politieke koers bepaalt. De communistische partijen in de kapitalistische wereld hebben echter nooit anders gedaan. Geheel vrijwillig hebben zij tientallen jaren de politiek van de Sowjet-Unie klakkeloos gevolgd. Betekenis heeft autonomie als politiek streven alleen in de socialistische landen, in het bijzonder van Oost-Europa, als alleszins begrijpelijke reactie op de methoden en praktijken waarvan de Sowjetregering zich bediende bij het opleggen van haar wil aan de socialistische staten en partijen in die landen. De democratie en het socialisme krijgen alleen daar een kans waar de gelegenheid geboden wordt zelf na te denken over de nationale problemen en er zelf oplossingen voor te vinden op basis van plaatselijke omstandigheden en tradities. Dit kan alleen wanneer men baas in eigen huis is. Dat verschillende socialistische staten in hun drang naar nationale onafhankelijkheid en uit afschuw over alles wat zich in het recente leven heeft afgespeeld, doordraven en doorslaan naar de andere kant is wel jammer en schadelijk, maar bijzonder begrijpelijk. Het chauvinisme waaraan bijvoorbeeld Roemenië zich te buiten gaat, staat ver af van het noodzakelijke streven naar autonomie.
Op de communistische partijen in het westen heeft de Sowjet-Unie geen dwang van economische en militaire aard kunnen uitoefenen en daar heeft het begrip autonomie weinig of niets te betekenen, tenzij er mee

bedoeld wordt dat men in plaats van de binnen- en buitenlandse politiek van de Sowjet-Unie slaafs goed te praten of te imiteren, daar nu een eigen oordeel over uitspreekt. Dat is natuurlijk een goede maar langzamerhand nogal vanzelfsprekende zaak. Het is evenwel een noodzakelijke voorwaarde voor de toenadering van de linkse en socialistische krachten in een land. De CPN-leiding verstaat er echter nog iets anders onder: het afbreken van alle contacten met andere communistische partijen en het boycotten van internationale bijeenkomsten. Dit is wonderlijk want als men op grond van eigen onderzoek en nadenken tot een bepaald standpunt is gekomen en overtuigd is van de juistheid hiervan wil men er toch ook graag anderen van overtuigen en daarvoor zijn contacten nodig. Het is een teken van zwakte als men meent dat de eigen leden zo wankel staan dat zij hun mening tegenover de leden van andere communistische partijen niet kunnen verdedigen en zich alleen maar laten beïnvloeden.

De CPN-leiding blijkt echter steeds duidelijker partij te kiezen tegen de politiek van Moskou. Zij verwijt de Sowjet-regering revisionisme en zelfs een bepaalde vorm van anti-semitisme. Speciaal de Sowjet-politiek ten aanzien van Duitsland wordt aan kritiek onderworpen. Eind 1964 verklaarde De Groot in de Tweede Kamer dat de kreten: 'weg met de NAVO' "in werkelijkheid kreten zijn die uit West-Duitsland komen, maar die in Frankrijk getransponeerd zijn en door de junior-partner van West-Duitsland... naar buiten gebracht". De CPN meent dat De Gaulle zich voor het karretje van Bonn laat spannen en een situatie schept waarin het onmogelijk zal zijn het Duitse militarisme op de duur in bedwang te houden. De uiterste consequentie hiervan is dat de CPN de NAVO als een onontbeerlijk kader ziet om Duitsland op basis van een atlantische politiek, dat wil zeggen met steun van Amerika, binnen de perken te houden. De Sowjet-politiek gaat er daarentegen, maar mijn mening terecht, van uit dat de Amerikaanse naoorlogse politiek het Duitse gevaar heeft gecreëerd in de vorm van een herleefd militarisme, van een drang naar het oosten en van revanchisme. Vanuit deze gedachtengang kan alleen een ontspanning in de oost-west-verhouding, een erkennen van de huidige Duitse grenzen en staten, aanvaarden van het non-proliferatie-verdrag en desintegratie van de militaire blokken,

de voorwaarden scheppen voor het bezweren van deze bedreiging door het gezamenlijk ontwapenen van Duitsland zelf. Naar mijn mening heeft de buitenlandse politiek van De Gaulle een overwegend positieve betekenis in dit verband. De CPN-leiding ziet dit radikaal anders en het is de verdienste van het boek van Baruch dat hij dit in een goed gedocumenteerd betoog aantoont. Kan ik meegaan met de opvatting van Baruch dat de CPN-leiding zich de laatste jaren van de Sowjet-Unie en de DDR afwendt, toch vraag ik mij af of hij niet teveel gewicht toekent aan haar politieke capriolen. Hij construeert meer samenhang tussen hun diverse uitspraken over internationale problemen, ziet meer logica en zoekt overal meer achter dan er realiter in steekt.

De CPN-politiek wordt niet door principiële overwegingen ingegeven maar door opportunistische. Er steekt eerder kleinzielige rancune achter dan een politieke visie. Ten onrechte leggen Baruch en anderen de breuk van de CPN met Moskou uit als een kiezen voor Peking. Dat de CPN-leiding weinig of geen geloof hecht aan de wilde verhalen over de culturele revolutie en haar oordeel opschort lijkt me niet onverstandig. En dat zij alles nalaat wat de breuk tussen Moskou en Peking definitief zou kunnen maken, is alleen maar prijzenswaardig. Bovendien bepaalt de oude verbondenheid van de CPN met de PKI nog altijd mede haar politiek. En dan zijn er nog de sympathieën binnen de CPN waar de leiding rekening mee schijnt te moeten houden. Maar één blik op de binnenlandse politiek van de CPN is voldoende om te zien dat dit wel een radikaal andere politiek is dan Peking voor ogen staat en om de vriendelijkheden aan het adres van Peking op de juiste waarde te schatten. En teruggrijpend op het begin van mijn uiteenzetting: De Groot en de zijnen keren niet alleen de Sowjet-Unie de rug toe, maar hebben ook met het wezen van de Russische revolutie gebroken. Daarmee bedoel ik niet dat de CPN eindelijk erkent dat we in Nederland geen ouderwetse revolutie meer behoeven te verwachten en dat er zelfs geen sprake is of zal zijn van een revolutionaire situatie in de zin van een gewelddadige sociaal-economische omwenteling. Dat kan men alleen maar toejuichen. Onder breken met de kern van de Russische revolutie versta ik dat de CPN voor het komende tijdperk van automatisering en nucleaire energie geen socialistisch alternatief biedt, niet zoekt naar een weg om de

kapitalistische structuur stap voor stap aan te tasten en de weerstanden tegen radikaal-democratische en socialistische hervormingen te breken. De CPN is een hervormingspartij aan het worden zonder een toekomstvisie. En evenmin te rijmen met een kiezen voor Peking, valt het achteraan komen van de CPN bij het verdedigen van de koloniale revolutie in de gekleurde werelddelen. We behoeven maar te herinneren aan de wijze waarop de acties in ons land ten gunste van de vrijheidsstrijd in Algerije, op Cuba en in Vietnam tot ontwikkeling kwamen. Het initiatief tot het vormen van comité's voor het mobiliseren van de publieke opinie en het organiseren van demonstraties ten gunste van deze koloniale revoluties kwam vooral uit PSP-kringen voort. Na vastgesteld te hebben dat de CPN aanvankelijk in de 'dirty war' in Vietnam een lokaal conflict zag en niet deelnam aan de protestbeweging in ons land tegen het Amerikaanse optreden, schrijft Baruch: "Een duidelijke wending trad pas na de provinciale statenverkiezingen van maart 1966 in, toen De Groot begrepen had, dat de winst van de PSP voor een belangrijk deel te danken was aan de houding van deze partij in de Vietnam-kwestie". Inderdaad, electorale overwegingen gaven de doorslag en niet inzicht in de internationale situatie. De allesoverheersende betekenis die Peking aan de koloniale revolutie toekent deelt de CPN niet.
De CPN is zelfs helemaal niet toe aan een discussie over hoe men de wereldvrede verdedigt zonder de koloniale revolutie te blokkeren of omgekeerd deze revolutie bevordert zonder dat dit tot een wereldcatastrofe leidt.
Ook De Rode Vlag, het blad van de Peking-gezinde communisten, gelooft geen moment dat zij de CPN aan haar zijde vindt. In het nummer van april 1967 schrijft C.Bischot: "laat u zich niet in de war maken door kwasi-revolutionair gepraat of geschrijf van diezelfde CPN-leiding, want dat wordt slechts ingegeven door opportunistische belangen van deze leiding".

de politieke stellingname van Baruch

Fel en onomwonden, zonder ook maar één slag om zijn arm te houden — alleen daarom al maakt de auteur aanspraak op onze waardering — verdedigt Baruch zijn standpunt dat de Sowjet-Unie de sterkste

en enig consequente vredesmacht in de wereld was en is en op grond hiervan door allen die de vrede ter harte gaat, onvoorwaardelijk ondersteund moet worden. De ingewikkelde relatie tussen wereldvrede en koloniale revolutie onderzoekt Baruch echter niet nader. Toch is dit van groot belang om enig inzicht te krijgen in de geschillen tussen Moskou en Peking. Enerzijds is de Sowjet-Unie ook naar mijn mening niet alleen de sterkste vredesfactor en kregen alleen al door haar bestaan revolutionaire bewegingen zoals die in Egypte, Algerije, Congo, Cuba en Vietnam, de gelegenheid zich te ontplooien en overwinningen te boeken, maar anderzijds heeft de groeiende politieke betekenis van de derde wereld een stabiliserende invloed op het internationale machtsevenwicht. Baruch ziet te uitsluitend de Sowjet-Unie. Bovendien verhindert een merkwaardige methodische eenzijdigheid Baruch in zijn boek een dieper inzicht in de internationale situatie te krijgen. De schrijver concentreert zijn aandacht op de buitenlandse politiek van de communistische landen en partijen. De menselijke samenleving zoals die in de Sowjet-Unie, China en andere communistische staten vorm krijgt en de problemen waar de regeringen van deze landen in dit verband voor staan, komen geen moment ter sprake, zelfs niet als het om de controverse Moskou-Peking gaat. Daardoor snijdt Baruch zich de weg tot het begrijpen van het schisma af, want alleen tegen de achtergrond van de maatschappelijke ontwikkeling en het functioneren van de staat valt er iets zinnigs over te zeggen. Baruch doet echter zelfs geen poging in deze richting. Voor het Chinese communisme heeft hij geen goed woord over. Op primitieve wijze brengt hij dit zelfs in verband met het stalinisme, maar alleen de persoonverheerlijking van Mao is geen voldoende bewijs. Stalinisme is helaas heel wat meer dan persoonsverheerlijking.
In dit verband moet ik op nog een inconsequentie van Baruch wijzen. Door zijn hele boek heen krijgt men de indruk dat hij als politicus vóór alles oog heeft voor het machtsaspect — haast had ik geschreven dat hij een machiavellist is, maar dit zou misschien misverstand wekken omdat het woord niet voor iedereen de positieve betekenis heeft die het voor mij bezit — echter aangekomen op het punt van de relatie Moskou-Peking laat hij dit gezichtspunt ineens los. Dat ook in het verkeer tussen communistische staten machtspolitieke factoren in het geding zijn, ziet hij radikaal over het hoofd en hij schrijft dat het niet om een keuze

tussen Moskou en Peking gaat maar om een juiste interpretatie van de theorieën van Marx en Lenin: "Wie aan de kant van 'Moskou' staat, zegt alleen dat hij voor het Marxisme-Leninisme kiest". Baruch ziet het uitsluitend als een zaak van 'ideologie' en niet van machtspolitiek. Want, schrijft hij, als men aanneemt dat communistische staten net zo slecht zijn als kapitalistische staten en met dezelfde euvelen behept zijn, waar blijft men dan. De mening van De Groot aanhalend om deze vervolgens te bestrijden zegt Baruch: volgens De Groot "zijn de socialistische landen niet beter en even 'roofzuchtig' als de landen van het imperialisme". "Vanuit het standpunt van een communist is zijn verklaring volstrekt onaanvaardbaar en verwerpelijk. Waarvoor zou men zich nog moeten inspannen? Voor een 'socialisme, dat in de toekomst dezelfde weg zal betreden als het kapitalisme?" En, gaat Baruch verder: "De bewering van De Groot behoort tot de categorie van stellingen, die tot ideologische zelfvernietiging leiden en die aan het bestaan van een communistische partij een van haar voornaamste grondslagen ontneemt". Wel zegt Baruch erbij dat Peking voedsel geeft aan de beweringen van De Groot, maar als geheel heeft de ideoloog de politicus in hem in eens totaal verdrongen. Ook Baruch toch een utopist! Toch meer een adept van Moore dan van Machiavelli.
Zouden communistische staten ineens geen enkel kenmerk meer van de staat in het algemeen vertonen? En dat terwijl zij alle politieke en sociaal-economische omwentelingen ten spijt een nationale erfenis van duizenden jaren overnemen. Chauvinisme en bekrompenheid, de keerzijde van het zo geroemde polycentrisme en de terecht zo onontbeerlijk geachte autonomie in de communistische wereld, vieren hoogtij, maar alweer niet toevallig. In de vorm van deze frustratie-verschijnselen betalen wij de rekening voor het stalinisme. Maar ook deze zullen eens in hun tegendeel verkeren en dan zal het beginsel van de menselijke solidariteit de machtspolitieke aspecten in het verkeer tussen communistische landen gaan overheersen. Een nieuwe maatschappelijke structuur zal dat mogelijk maken. Men ziet, uiteindelijk ben ook ik een utopist.

Wat tot slot de ontwikkeling in de CPN betreft: deze mag de linkse socialisten in ons land niet onverschillig laten. Immers een socialistische politiek in Nederland kan de steun van goedwillende communisten node

missen. Maar het socialisme is krachtens zijn wezen internationaal en een CPN die alle internationale contacten afwijst schaadt de zaak van het socialisme. Gezien ook de ernst van de internationale situatie betreur ik iedere verbrokkeling van de vredeskrachten en hoop ik dat de internationaal gezinde communisten in de CPN kans zullen zien van hun partij een Nederlandse, dat wil zeggen, democratische, organisatie te maken die op een eigen wijze zich solidair weet met de krachten van de vrede en het socialisme in de wereld.

20 april 1967

René Gysen

hugo raes als schrijver van korte verhalen

Het korte verhaal speelt een belangrijke rol in het schrijverschap van Hugo Raes. Als prozaïst debuteerde hij met de verhalenbundel **Links van de helicopterlijn** (1957). In 1962 volgde **Een tijdelijk monument.** De romans **De vadsige koningen** en **Hemel en dier** waren respektievelijk in 1960 en 1964 verschenen en hetzelfde jaar, in 1964, werden beide verhalenbundels herdrukt in een gezamenlijk boekdeel, de Literaire Reuzenpocket nr 111. Daarentegen verscheen in 1966 nog de roman **Een faun met kille horentjes,** die een montage is van hoofdstukjes van een halve tot elf pagina's lang, die praktisch alle afzonderlijk als korte verhalen afgerond werden. De éénheid van het boek komt niet in het gedrang, maar toch valt de eigenaardige toenadering op tot de techniek van het korte verhaal om een roman te schrijven. Nog eigenaardiger: het verhaal 'Essay over Hagar Grunnenlo' (opgenomen in de editie 1957 van Links van de helicopterlijn, maar weggelaten in 1964, met drie andere verhalen) gaat over een gefingeerde schrijver over wiens gefingeerde laatste werk de debuterende Hugo Raes opmerkt: "Het kan geen roman, noch een beschouwend werk worden genoemd. Losse verhalen waardoor een sterke binding loopt, een draad die naar een climax voert, zijn het wel niet volledig, maar deze omschrijving kenmerkt het misschien nog het best" (pag. 49).
Maar de korte verhalen van Raes zijn op hun beurt een montage van invallen, geslaagde paragrafen, geschikt documentatiemateriaal. Of anders: een geïnspireerde eerste paragraaf of bladzijde lokt de volgende paragrafen uit volgens een bepaalde wetmatigheid. Die wetmatigheid berust op een aesthetisch aanvoelen en valt moeilijk te omschrijven, maar kan misschien vergeleken worden met de dwang waarmee een wiskundige reeks op een bepaalde wijze moet voortgezet worden. Andere mogelijkheden: kontrastwerking tussen paragrafen of een plots afbreken om dan als het ware contrapunctorisch voort te gaan. Het is duidelijk dat dit tegenover elkaar stellen van paragrafen in het tijdsverloop van een verhaal (als vlakken in de ruimte van een schilderij) niet alleen door de respektievelijke inhoud, maar ook door stijl, toon, gevoelshoogte etc. wordt bepaald. Het sluit ook niet uit dat een draad, zichtbaar of slechts voelbaar, doorheen het verhaal loopt: in die draad zijn er bij Raes dikwijls plotse wendingen. Het verhaal neemt een onverwachte vlucht, belandt op een heel ander plan dan waar het begonnen was. Zijn

werkwijze doet spontaan aan en in De Nieuwe Stem sprak Bernard van Delfshaven dan ook van action writing.
Het literair-aesthetische gevoel legt Raes dus onder het schrijven de ontwikkeling van zijn verhaal op. De consequentie daarvan is dat het realisme à Tsjechov (één van de polen van zijn talent) niet integraal kan behouden blijven, daar de existentiële realiteit niet steeds in overeenstemming blijft met de wetten van die literaire aesthetiek. De realiteit van Raes wordt vaak omgebogen naar het fantastische, surreële en groteske. Anderzijds wordt toch een realistisch decor opgebouwd met een voorkeur voor het dagelijkse en lichamelijke dat ons allen goed vertrouwd is. Dit treft bijzonder in de uiteraard verzonnen toekomstverhalen, waarin gewone menselijke reakties worden gecombineerd met sterk gefantaseerde, maar niet al te onwaarschijnlijke omstandigheden.

De ontwikkeling van de verhalen van Raes kan echter ook begrepen worden door zijn psychologisch type. Het kan betwistbaar lijken iemand tot een psychologisch type te rekenen zonder behulp van een specifieke, beproefde methode, maar ik kan steunen op mijn vertrouwdheid met het werk van Raes en de indrukken opgedaan bij persoonlijke ontmoetingen om hem volgens de typologie van C.G.Jung een min of meer uitgesproken extrovert gewaarwordingstype te noemen. Het bewustzijn van dit type wordt gevormd door een grote rijkdom van op objekten betrokken waarnemingen en gewaarwordingen. Iedere lezer van Raes kan vrij gauw vaststellen welk een diversiteit, nuancering en rijkdom van objektieve details deze schrijver geeft. De overvloed van zintuiglijke konkrete indrukken leidt natuurlijk tot de lichamelijkheid en zinnelijkheid ervan: de lichamelijke gewaarwordingen van de personages worden door Raes steeds gedetailleerd medegedeeld. Dit, en niet een abnormale erotische bezetenheid zoals zekere fatsoenruiters beweren of suggereren, verklaart het belang van de lichamelijke erotiek in het werk van Raes. Het gewaarwordingstype is volgens de theorie van C.G.Jung echter niet alleen weinig geïnteresseerd in een samenhangend oordeel, maar zelfs in een rationeel oordeel tout court. Naarmate zijn type meer geprononceerd wordt, zal hij te kampen hebben met onbewuste intuïties van archaïsche en elementaire aard die voor een extrovert type als Raes niet een objektieve, maar een subjektieve oorsprong hebben. Ik heb

zulke weinig gedifferentieerde intuïtie inderdaad bij Raes gevonden, en zij bestaat altijd in een voorgevoelen van een onheil of bedreiging. Het klopt altijd, practisch van het eerste verhaal uit 1957 tot het laatst geschrevene, over een periode van bijna tien jaar. De verhalen van Raes verlopen volgens een stramien: een interessant gegeven of vondst, voorgesteld met een grote rijkdom van boeiende objektieve en konkrete details, men heeft het gevoel dat er wat aan de hand is, vermoedens worden gewekt, de eerste indruk wordt versterkt, bevestigd, verduidelijkt, neemt een onverwachte vlucht, wat gaat er gebeuren, pang pang, daar heb je het, einde. Hierop zijn lichte variaties mogelijk, maar een onheil is er hoe dan ook bij, behalve... behalve wanneer het uitloopt op erotiek. Die erotiek is overigens wel sterk zinnelijk, maar de gevoelige menselijkheid zit precies in die zinnelijkheid (vergelijk een verhaal als 'De Spaanse sjaal', ook het eerste deel van de roman Hemel en dier). Maar waar het hier op aankomt is dat de erotiek een moment van sterk gedifferentiëerde zinnelijke triomf (het bewustzijn van het gewaarwordingstype) blijkt te zijn waardoor het onheilsgevoelen (aantrekkingspool uit het kollektief onbewuste voor dit type) tijdelijk verdrongen wordt. Zo zien we in het verhaal '22 januari 15 h 47 ' 2', na een treinramp, een jongeman onder het puin van de trein met een eveneens ongedeerde onbekende medereizigster paren. Daarentegen vinden we zinnelijke euforie in zeer milde vorm in bijvoorbeeld 'Een zaterdagmorgen': een man zit rustig achter het raam van een café van een fris glas bier, het uitzicht, een voorbijgaande jonge vrouw en de lentemorgen te genieten. In de laatste roman, Een faun met kille horentjes, faalt de erotiek echter: de aantrekkingskracht tussen beide geslachten loopt uit op strijd en onverzoenlijkheid. Dit wijst op een evolutie: de voorafgaande roman Hemel en dier bestond nog uit twee duidelijk onderscheiden delen: 1. de triomferende liefde op basis van erotiek (een persoonlijke verhouding), 2. een apocalyptisch gebeuren (ingrijpen van de kollektiviteit). Hoe het onheil vroeger kon omslaan in vrolijke erotiek, blijkt bijvoorbeeld uit 'De fox', het verhaal van een jongetje wiens hond door zijn vader buiten zijn weten wordt doodgeschoten omdat hij ziek is. Met een vriendje, een boerenjongen, gaat hij naar de omgewoelde aarde kijken waaronder zijn lievelingsdier ligt begraven. Met volgend abrupt contrasterend zinnetje eindigt daarop dit verhaal: "Kijk eens, zei de boerenjongen, en

hij kneep in een grijze loden tube, waaruit een fleps ruikende waterstraal spoot. Dit moet je naar de meisjes doen, lachte hij, zó, en kneep".
In het mythisch personage van de faun, dat een dubbel- of superego is van het hoofdpersonage Michael Houtdrager, wordt door Raes voor de eerste maal getracht het door de intuïtie als boosaardig ervarene te personifiëren. De faun is echter geen duivel, geen bedrijver van het kwaad, al heeft hij kille horentjes. Hij is een berichtgever, een spreker, een ziener van het kwaad met kille voelhorentjes, een verbindingsman dus met de duistere regionen. Houtdrager staat er mee op vriendschappelijke voet en gedraagt zich zelf niet mals met een paar vrouwen. Hij handelt zo omdat één en ander hem te gortig is geworden. De kijk van Raes is meer fundamenteel pessimistisch geworden en zijn hoofdpersonage Houtdrager minder onschuldig dan de vroegere. Alhoewel we het vermoeden van eigen verantwoordelijkheid ook vonden in het slot van het verhaal 'Moord op bejaarde eenzelvige', dat verschillende jaren ouder is. Welverstaan, lijdt Houtdrager tevens aan het noodlot van de existentie.

De thema's voor de verhalen worden geleverd door de werking van de psychologie van de schrijver. Het geslaagde verhaal of boek schept een realiteit die hij zelf beheerst, vermits hij er vorm kon aan geven. Het schrijven is dus een magische bezwering van het onheil (nuchter gezien een progressieve bewustwording) en tevens dank zij het talent een triomf van het bewustzijn. De magische bezwering van de toekomst leidt tot toekomstverhalen, maar ook tot sociale kritiek op onze tijd (de moderne tijd is wreed, veranderingen betekenen ook vernietiging. Het conformisme wordt tyrannieker. De ene mens is een wolf voor de andere. De vrije mens staat alleen). Het triomferend bewustzijn viert zijn levenskracht in geslaagde beschrijvingen van de intieme lichamelijkheid (van de waarnemingen en gewaarwordingen van iemand die in de maneschijn wandelt tot die tijdens een coïtus) of in de realistische uitbeelding van bepaalde types die in café's, op straat of welke publieke plaats ook aangetroffen worden. Monsters, verminkten, achterlijken, ongezellige beesten als wespen en spinnen bevolken sommige verhalen van Raes. Of de eigen lichamelijkheid wordt van zo nabij beschouwd dat een onbehaaglijke vervreemding ontstaat. Maar boven alles troont de

creativiteit van de schrijver, zijn rijke verbeelding, zijn functioneel aanwenden van de mogelijkheden van de taal (pasticheren van de krantenstijl in 'De kanker', aanwenden van de typografie in het slot van 'De modificatie', de spreektaal, uitdrukkingen van het dialekt), zijn vakmanschap, zijn vondsten, de begeestering die voor verrassingen in details, wendingen en ontwikkeling zorgt.

Johanna Fortuin

slechts de herinnering aan de herinnering

Schitterende zonneplekjes onder een boom. Ik ben zeventien. Bij het zien van dat beweeglijk licht en schaduwspel schiet een beeld van identiek zonneplekjesspel door me heen. In dat beeld loop ik, vier jaar oud langs ons tuinhek, heen en weer over de stoep. De bovenbalk van dat hek is even hoger dan mijn oog. Donkergroen. Daaronder kippegaas. Al lopend deint mijn oog op en neer en afwisselend kijk ik tegen een stuk hardhouten balk nabij en verweg in een kleurrijke diepte. Gefascineerd kijk ik naar dit open en dichtklappen van de wereld. Ik ben hogelijk opgewonden en denk 'ik ben vier jaar; ik ben vier jaar; het is oorlog; ik ben vier jaar'. Ik vond dat al heel oud, vier jaar. Heel groot eigenlijk. Ik herinner mij ook nu nog het gevoel dat ik op dat moment had. Het gevoel een zeer gebeurtenisvol leven te leiden. Zeventien jaar oud: de associatie van zonneplekjes trok één beeld uit die hele chronologie van gebeurtenissen naar boven en op hetzelfde moment realiseerde ik me dat ik, toen ik tien jaar oud was, me mijn hele vierde levensjaar nog kon herinneren. Maar op dat moment, dat nogal onthutsende moment, kon ik van dat vierde levensjaar niets anders meer terugvinden dan dit ene beeld. De rest bleek onvindbaar. Waar zijn al die beelden gebleven, die ik tot tenminste mijn tiende levensjaar bij me heb gedragen? Opgeslagen in het diepst van mijn cellen? Zie ik ze dan eenmaal nog terug als mijn cellen openbarsten? Of werd bij elke zevenjaarlijkse totale celvernieuwing niet meer dan een vage, impressionistisch gekleurde afdruk meegenomen? Of zijn ze misschien helemaal weggespoeld? Dat éne beeld heb ik ook nu nog. In de schrik gefixeerd en behoed. Al het andere is vergeeld. Niet meer heb ik dan de herinnering aan mijn herinnering.

Vaders en moeders gaan op zeker moment met een 'en toen zei jij' de gaten in de herinnerfilms van hun kinderen opvullen; gekleurde plaatjes schuiven zij in je eigen strip. Dat betekent tegelijkertijd door meer informatie dichter bij je eigen jeugd komen, maar ook er vervreemd van raken doordat het een dia, een plaatje, kortom een vertoning wordt. Met het de handen vol krijgen met prentenspulletjes, met het terughalen van een stuk levenloze jeugd wordt die jeugd ballast, een obstakel. Soms denk ik wel eens dat mensen die hun ouders tamelijk jong verloren zulke eigenlijke mensen zijn omdat ze al die uiterlijkheden, die anekdotes,

die plaatjes, die kleuren, die geuren, als steunpilaar missen. Dat wil zeggen de sterksten onder hen. Misschien krijgen de sterksten onder hen een voorsprong doordat ze sneller doorstoten tot wat belangrijk is, tot wat ze zelf zijn. Misschien werkt hier een vreemde wet, die voor de sterksten tot een voorsprong maakt, wat voor de zwakken een handicap is, een onoverkomelijke handicap vaak. Onteigend in herinneringen, zoeken deze zwakken steun in andere uiterlijke steunpilaren: een leider, een vlag of een leus.
Onzin.

In het officiële herinneren van clubs, partijen en staten hanteert men een jarenreeks die mij uit mathematisch oogpunt niet helemaal duidelijk is. Evenmin is mij de relatie tussen deze reeks en het functioneren van het menselijk geheugen duidelijk. Nauwelijks kan ik mij voorstellen dat het menselijk lichaam cycli van tien jaar zou kennen, of van vijfentwintig jaar, de mathematische eenheden waarin het officiële geherinner meestal plaatsvindt. Zou het de gebeurtenissen niet zuiverder vasthouden als we eens in de zeven jaar, een herinneractie begonnen: vóór de cellen vernieuwd worden nog even kijken wat er in zit.
Net als ouders gaan autoriteiten van allerlei slag bij zulke herinnerseances gekleurde plaatjes in ons geheugen schuiven en aanwezige afbeeldingen herkleuren of uitbleken. 'Nooit vergeten', roept men soms, maar ook wel 'een streep onder het verleden'. En natuurlijk kan men denkbeeldige strepen onder denkbeeldige verledens zetten. Het werkelijke verleden echter, het geleefde, geliefde, bitterzoete verleden ligt bezonken, neergeslagen, gekristalliseerd binnen in het weefsel en laat zich niet door een zó eenvoudige krik-krak-slot magie buitenspel zetten. Het verleden, het andere, de ander buiten willen zetten, is trouwens de ergste vorm van ontrouw. Ontrouw aan het verleden, het andere, de ander en dus jezelf.

Een beetje ouder ben ik geworden. En ik had het tevreden gevoel dat ik toch wel veel veranderd was. Controle op dat gevoel is natuurlijk niet meer mogelijk omdat met mij de mensen rondom ook ouder en anders geworden zijn en ik een verandering in hen uit kan leggen als een verandering in mijzelf en omgekeerd. Houvast is er niet. Behalve dan

misschien in mijzelf. En laat ik nu (toeval?) kortgeleden een spoor hebben gevonden van mijzelf. Ik heb namelijk, en dat was waarlijk niet voor de grap, als jonge teenster dagboek geschreven. Al die schriften zijn op één na verdwenen; ten offer gevallen aan mijn eigen, latere censuur. Maar één zo'n hardgekaft schrift heeft het waarachtig uitgehouden in de strijd met de volwassenheid. Jarenlang is het gesloten met mij meegereisd en nu, een paar weken geleden, toen ik eigenlijk iets heel anders zocht, opende ik het zonder enige bedoeling en keek tegen het handschrift aan waar de moeilijkheden zo al afstralen.
Ach en dan lees je wel ook. Plotseling overviel me een heftige herkenning van mezelf. Door de herinnering aan de gebeurtenissen (nogal wat wereldnieuws en gemengde berichten) en gevoelens uit die tijd herleef ik mijn dertiende tot vijftiende jaar. Met ontstellende helderheid tref ik alle kleuren in mijzelf aan, die daar nu nog zitten. Toen waren ze alleen veel feller. Ik ben helemaal niets veranderd, er is alleen wat stof over mij gevallen, dat de pijnlijkste kleuren wat heeft afgezwakt. Vanwaar dan dat gevoel van verandering? Autocensuur denk ik. Want zelfs dit ene groen-zwarte schrift is er niet aan ontkomen. Door grote zwarte inktklodders is de tekst op ettelijke plaatsen weggecensureerd. Zoals dit: Ik vannacht gedroomd. Daarna kolossale klodders. Ik was, denk ik, zestien of zeventien toen ik dat deed. En als ik nu naar die klodders kijk dan herinner ik me zowel die droom (die u niet aangaat) als het gevoel van schaamte dat ik jaren later daarover had en waarmee ik de klodders aanbracht. En wat ik met klodders in een schrift heb gedaan, ach, dat zal ik met mijn volwassen wordend koppetje nog wel veel sterker in mijn herinnering hebben gedaan. Veranderd ben ik niet; alleen wat onder het stof geraakt.

Het gebeurt niet zo vaak dat je een zelfde uitzicht vanuit een zelfde standpunt, eenzelfde ooghoogte, maar door andere ogen te zien krijgt. In zekere zin is mij dat nu toch overkomen. De objectieve gebeurtenissen (Suez; Hongarije; de Dam) waren voor de ogen van JvT en mij, die zich nogal dicht bij elkaar bevonden, waarschijnlijk ook wel gelijk. Zijn schriftelijke herinneringen aan 1956 ter gelegenheid van de mathematische, tienjaarlijkse herdenking in '66, 'Bidden, hopen, walgen' staan in De Gids (sedert 1837, kun je nagaan).

Naar de turbulente wereld hebben we gekeken en naar elkaar. Dat levert perfect gemengde, getruqueerde beelden. Aan Suez en Hongarije kan ik niet denken zonder bruine ogen en zwart haar voor me te zien, aan hem kan ik niet denken zonder onmiddellijk weer op die afschuwelijke Dam te staan. In die zware mensenmassa in het duister. Schijnwerpers en huilen met de wolven. In mijn herinnering ben ik volstrekt alleen. Dreiging. Angst. In deze bruine eenzaamheid het gevoel grandioos belazerd te worden. En niet weten hoe en waarom. Ik ben er tegen dat er geschoten wordt, dus ben ik heftig tegen de Russische tanks. Daarbij het besef dat het zo eenvoudig niet ligt. Dat mensen verwikkeld zijn in duizenden complicaties. En vooral omdat zij, omdat wij, omdat ik zo enorm belazerd word. Datzelfde gevoel, op andere schaal maar verder identiek, zag ik kortgeleden ook terug bij Esther, mijn zesjarige dochter. Zij had, een paar maanden eerder, bij oma een televisie-uitzending gezien waarbij klokken luidden en eten werd ingezameld voor het hongerend India. Dat eten werd in een grote boot geladen en ging op weg. Ze had me er over verteld dus ik wist ervan. Maanden later vroeg ze ineens of die boot nu al aangekomen was. Ik antwoordde dat ik dacht van wel. Opgelucht ging ze weer spelen. Maar niet lang. Plotseling komt ze in een heurekastemming naar me toe: 'Maar mam, waarom gaan die mensen van India niet in die boot en varen ze hier naar toe? Hier is toch genoeg?' Ik legde haar uit, dat dit niet ging omdat India verschrikkelijk groot was, nog groter dan Nederland en België en Duitsland bij elkaar en dat daar ook ontzettend veel mensen wonen. 'Zelfs al zouden we genoeg boten kunnen vinden om ze hierheen te brengen, zei ik, dan nog zouden ze er hier niet inkunnen. Ze zijn met veel te veel'. En toen kwam daar die donkere ben-ik-me-even-grandioos-belazerd-blik in haar ogen. 'Dat was dan ook niet zoveel hè, zei ze schamper, dat eten in die boot...'

Pijnlijker dan ooit tevoren en ook pijnlijker dan ooit sindsdien drong het op de Dam in 1956 tot me door dat zij, dat wij, dat ik zwaar belazerd word. Ik wist niet hoe en ik weet het nog steeds niet... Eenzaamheid. Daarna de nauwe straatjes tussen de grachten waar politie te paard chargeert. Hier heb ik al het gevoel dat mijn reacties en bewegingen samenhangen met die van een ander. Dan stapt een duidelijke mens in

de gebeurtenissen en wordt de eenzame ontreddering tenminste even doorbroken. Dit patroon zal zich in mijn leven ingraven: als de wereld te zwaar wordt om haar alleen te torsen, ga ik zo dicht mogelijk bij een ander staan, zodat het gewicht gedeeld kan worden, misschien minder volgens de wetten van de mechanica dan wel volgens die van het perspectivisch bedrog. Maar waarom zouden dat minder goede wetten zijn?

Centraal Comité van de CCP

de zestien punten van de culturele revolutie

Het Centraal Comité van de Chinese Communistische Partij heeft op 8 augustus 1966 een verklaring uitgegeven met zestien punten die moesten gelden als richtlijn van de partij-kaders en de massa's bij het doorvoeren van de culturele revolutie.
Een volledige vertaling van het document is verschenen in Peking Review, nr 33 van 12 augustus 1966.
The Broadsheet, uitgegeven door de China Policy Study Group heeft in oktober 1966 (vol. 3, nr 10) een samenvatting van de Zestien Punten gepubliceerd, waarvan de redaktie hier een vertaling laat volgen ter informatie, aangezien bij haar weten hierover in de Nederlandse pers weinig te vinden is geweest.

1 een nieuw stadium

De culturele revolutie die nu op gang komt raakt het volk in het hart en betekent een nieuwe fase in de ontwikkeling van de socialistische revolutie. Mao Tse-tung heeft gezegd: wanneer men een politieke macht omver wil werpen is het altijd in de eerste plaats noodzakelijk een publieke mening te vormen en te werken in de ideologische sfeer. Dit geldt zowel voor de revolutionaire als voor de contra-revolutionaire klasse.

Hoewel de macht van de bourgeoisie is gebroken, probeert deze nog steeds door middel van de oude ideeën, cultuur en gewoonten van de uitbuitende klassen de massa's te corrumperen en te beïnvloeden en haar machtspositie te herstellen. Het proletariaat moet zijn eigen ideeën, cultuur en gewoonten gebruiken om de mentaliteit van de gehele samenleving te veranderen. Nu is ons doel leidinggevende figuren die op de kapitalistische weg zijn te bestrijden en uit hun machtsposities te stoten. We moeten de reactionaire, burgerlijke, academische 'autoriteiten' becritiseren en afwijzen, evenals de ideologie van de bourgeoisie en van alle uitbuitende klassen, en onderwijs, literatuur, kunst en alle aspecten van de bovenbouw die niet in overeenstemming zijn met de socialistische economische basis, veranderen.

2 de hoofdlijn en de 'zig-zags'

De massa's van arbeiders, boeren, soldaten, revolutionaire intellectuelen en kaders vormen de hoofdmacht in deze grote culturele revolutie. Grote aantallen jonge mensen, die niemand tevoren kende, zijn moedige en ondernemende baanbrekers geworden. Fouten zijn nauwelijks te vermijden, maar de algemene revolutionaire lijn van hun optreden is vanaf het begin goed geweest. De revolutie ondervindt onvermijdelijk verzet — hoofdzakelijk van hen die zich in een positie in de Partij hebben gedrongen en op de kapitalistische weg zijn. Verzet ontstaat ook uit de macht der gewoonte van de oude maatschappij. Op het ogenblik is dit verzet nog sterk en koppig. Daarom zullen er tegenslagen in de strijd zijn. Dat kan geen kwaad. Dat hardt de massa's, speciaal de jongere generatie, geeft hun ervaring en helpt hen te begrijpen dat de revolutie niet rechtlijnig verloopt.

3 wees stoutmoedig

In sommige Partij-organisaties hebben de leiders de moed de massa's stoutmoedig op te wekken; dat is op de juiste wijze leiding geven. In vele afdelingen tonen de leiders zich zwak en conventioneel en lopen ze achter de situatie en de massa's aan. In sommige afdelingen is de leiding bang dat ze door de massa's uit hun positie gezet zullen worden, tengevolge van fouten in het verleden. Weer andere afdelingen worden gecontroleerd door lieden die op de kapitalistische weg zijn, en die, met de bedoeling om de revolutionairen aan te vallen, hun toevlucht nemen tot geïntrigeer, tot het verspreiden van valse geruchten en tot het verdoezelen van het verschil tussen revolutie en contra-revolutie. Partij-comité's moeten voor alles stoutmoedig zijn, de massa's aanmoedigen, de situatie van zwakte en incompetentie veranderen, degenen, die bereid zijn gemaakte fouten te herstellen, aanmoedigen en iedereen die op de kapitalistische weg is uit leidinggevende posities zetten.

4 zelf-opvoeding van de massa's

De massa's moeten zichzelf bevrijden en opvoeden; het is fout om dingen voor hen te doen of bang te zijn voor wanorde. Vertrouw de massa's en respecteer hun initiatieven. Voorzitter Mao heeft vaak gezegd dat revolutie niet beleefd en vriendelijk kan zijn. In de loop van de strijd voeden de massa's zichzelf op en leren onderscheiden tussen goed en kwaad. Door te debatteren en de zaken te beargumenteren, zal het politiek bewustzijn toenemen en een duidelijke lijn getrokken worden tussen de vijand en onszelf.

5 de klasse-lijn

Wie zijn onze vijanden? Wie onze vrienden? Dat is van primair belang voor de revolutie en voor de culturele revolutie. Partijleiders moeten linkse groeperingen goed in het oog houden en de gelederen van links ontwikkelen en versterken en een groot vertrouwen stellen in revolutionair links. Dat is de enige manier om de uiterst reactionaire rechtse groeperingen en revisionisten volledig te isoleren, om de middengroepen aan onze kant te krijgen en de grote meerderheid te verenigen om de eenheid van meer dan 95 pct. van de kaders en de massa's te bereiken. Wij richten ons vooral tegen diegenen in de Partij die een leidinggevende positie hebben en die op de kapitalistische weg zijn. Deze moeten niet verward worden met anderen die fouten hebben gemaakt of die doodgewone burgerlijke academische ideeën aanhangen.

6 het hanteren van tegenstellingen

Er moet een duidelijk onderscheid gemaakt worden tussen tegenstellingen die bestaan onder het volk en die bestaan tussen ons en de vijand. Het is normaal dat onder de massa's verschillende meningen leven. Strijd over verschillende standpunten is onvermijdelijk, noodzakelijk en nuttig. De methode die in discussies gebruikt moet worden is: het weergeven van de feiten, het uitredeneren van dingen en overreden door redeneren. Iedere methode om een minderheid die afwijkende meningen heeft te dwingen tot onderwerping is ontoelaatbaar. De minderheid

moet beschermd worden, omdat de waarheid soms bij de minderheid berust. Zelfs als de minderheid ongelijk heeft, moet deze altijd toegestaan worden met argumenten hun zaak te verdedigen en hun standpunt te herzien. Als er een debat is moet dit geleid worden door redeneren, niet door dwang of geweld. Terwille van het versterken van de eenheid, moeten eindeloze debatten over bijzaken vermeden worden.

7 waakzaamheid tegen valse beschuldigingen

Sommige lieden met een functie, die becritiseerd worden, hebben tegenaanvallen georganiseerd tegen de massa's door geruchten en praatjes te verspreiden en door (andere) mensen te bestempelen tot 'contra-revolutionairen'. Zij moeten aan de kaak gesteld worden. Actieve contra-revolutionairen, die duidelijk schuldig zijn aan misdrijven, moeten volgens de wet behandeld worden. Om te voorkomen dat de strijd afgeleid wordt van het belangrijkste doel, is het opruien van de massa's of van 'de studenten' tot onderlinge strijd, verboden. Zelfs die gevallen, waarin rechtse tendenties bewezen zijn, moeten, ieder op zich, in een later stadium behandeld worden.

8 kaders

Terwijl de meeste kaders goed of redelijk goed zijn, moeten de anti-partij, de anti-socialistische rechtse elementen onder hen volledig in discrediet gebracht worden en hun invloed moet volledig verdwijnen. Tegelijkertijd moeten zij de kans krijgen om zich te verbeteren.

9 nieuwe organisatie-vormen

De groepen, comité's en andere organisaties die, in verband met de culturele revolutie, door de massa's in vele scholen en afdelingen opgericht zijn, zijn iets nieuws en van grote historische betekenis, een uitstekende schakel voor de Partij om in nauw contact met de massa's te blijven. De strijd tegen oude ideeën en cultuur, erfenis van de uitbuitende klassen, zal heel lang duren. Daarom moeten de groepen, comité's en congressen die in de culturele revolutie zijn ontstaan, tot

permanente instellingen gemaakt worden, tot blijvende massa-organisaties; zij zijn niet alleen geschikt voor universiteiten, scholen, bestuurlijke en andere organisaties, maar ze zijn ook fundamenteel voor fabrieken, mijnen, andere ondernemingen, stedelijke districten en dorpen. Een systeem van algemene verkiezingen, zoals dat van de Parijse Commune, moet ingevoerd worden, met lijsten met kandidaten die door de massa's na uitvoerige discussies gesteld worden en met verkiezingen die pas gehouden worden nadat de lijsten telkens opnieuw bediscussiëerd zijn.

10 onderwijshervorming

Het oude onderwijssysteem moet veranderd worden en aan de beheersing van de scholen door burgerlijke intellectuelen moet een eind gemaakt worden. Het onderwijs moet in dienst staan van proletarische politiek en gecombineerd worden met productieve arbeid om de mensen in staat te stellen socialistisch bewustzijn en socialistische cultuur te verkrijgen. De opleidingstermijn moet bekort worden en de leermiddelen moeten herzien worden. Hoewel studeren hun belangrijkste taak is, moeten studenten ook op fabrieken werken, het boerenbedrijf leren kennen en met militaire zaken op de hoogte gebracht worden en deelnemen aan de strijd voor de culturele revolutie.

11 kritiek in de pers op mensen die met name genoemd worden

In de loop van de massa-beweging van de culturele revolutie, moet de critiek op de burgerlijke en feodale ideologie gecombineerd worden met de verspreiding van de proletarische levens- en wereldbeschouwing en met marxisme-leninisme, de gedachte van Mao Tse-tung. Kritiek op typisch burgerlijke vertegenwoordigers die zich ingedrongen hebben in de partij moet georganiseerd worden, evenals op typisch reactionair burgerlijke academische 'autoriteiten', en dit betekent eveneens kritiek op reactionaire standpunten in de filosofie, geschiedenis, economie en onderwijs, in werken en theorieën op het gebied van literatuur en kunst, in de theorieën van de natuurwetenschappen en andere terreinen.
Of kritiek op iemand geleverd zal worden in de pers, met vermelding van de naam, daarover moet beslist worden na discussie door het

Partij-comité op gelijk niveau en in sommige gevallen moet daarvoor goedkeuring gevraagd worden aan het Partij-comité op hoger niveau.

12 wetenschapsmensen, technici en stafleden

Zolang als zij vaderlandslievend zijn, niet tegen de Partij en het socialisme zijn en geen onwettige relaties handhaven met vreemde mogendheden, moeten wij voortgaan met het toepassen van de politiek van 'eenheid, kritiek, eenheid'. Speciale aandacht moet besteed worden aan degenen die waardevol werk hebben gedaan. Zij moeten geholpen worden geleidelijk hun wereldbeschouwing en manier van werken te veranderen.

13 integratie met de socialistische opvoedings beweging

De culturele revolutie heeft de Socialistische Opvoedingsbeweging in de stad en op het platteland verrijkt en op een hoger plan gebracht. Er moeten pogingen gedaan worden deze twee bewegingen met elkaar te combineren.

14 stimulans voor de productie

Het doel van de culturele revolutie is het revolutioneren van de volksideologie en daardoor grotere, uitgebreidere, betere en meer economische resultaten te bereiken in alle soorten arbeid. Het is mogelijk zowel de culturele revolutie als de productie te laten doorgaan, zonder dat ze elkaar schaden.

15 de strijdkrachten

Onder de strijdkrachten moet de culturele revolutie en de socialistische opvoedingsbeweging uitgevoerd worden in overeenstemming met de instructies van de Militaire Commissie van het Centraal Comité en de Algemene Politieke Afdeling van het Volksbevrijdingsleger.

16 het denken van Mao als richtlijn voor handelen

Het bestuderen van de werken van Mao Tse-tung moet onder het volk georganiseerd worden. Partij-comité's op alle niveaux moeten bijvoorbeeld de volgende werken bestuderen en op een creatieve manier toepassen: On New Democracy, Talks at the Yenan Forum on Literature and Art, On the Correct Handling of Contradictions Among the People, Speech at the Chinese Communist Party's National Conference on Propaganda Work, Some Questions Concerning Methods of Leadership and Methods of Work of Party Committees. Partij-comité's op alle niveaux moeten volledig de 'massa-lijn' toepassen dat wil zeggen 'van de massa's en naar de massa's', en moeten leerlingen zijn voordat zij leermeesters kunnen worden.

vertaling A.M

een echte kavalsky

Clarissa Jacobi — Een echte Kavalsky. A.W.Bruna en Zn, Utrecht/Antwerpen, 1966. *f* 3,50, voor België Bfr. 55

De novelle **Een echte Kavalsky** is het literaire debuut van Clarissa Jacobi, een vrouw van Nederlands-Joodse afkomst die in de jaren na de bevrijding naar Zuid-Afrika emigreerde.
In haar verhaal beschrijft zij in de ik-vorm hoe Esther Kavalsky een bevalling en de dagen erna beleeft, een thema dat tot nu toe vrijwel exclusief aan de koele medische lectuur of de rosige sfeer van damesbladen behoorde.
De bevalling verloopt uitstekend en de baby is "Geen rood, gerimpeld scharminkel met een kale kop, maar een mooi voldragen kind van minstens acht pond met een gladde zijdeachtige huid. Een mollige pop met een vochtige Beatle-pruik. Een kleine Venus, herrezen uit een schuimende oceaan van zorg en angst".
Door het feit dat de schoonfamilie zeer welstellend is, bestaat er geen enkele materiële zorg. Nochtans is er bij de jonge moeder een vage stemming van onrust en onbehagen, die tot uiting komt in haar slapeloosheid. Daardoor rijst de vraag: wat scheelt deze vrouw die alles heeft om gelukkig te zijn? Esther Kavalsky heeft overigens zèlf geen inzicht in haar toestand van vervreemding, alhoewel zij voor de vierde keer moeder van een gezond kind is geworden. De naïeve dokter veronderstelt dat haar man misschien een buitenechtelijke verhouding heeft en wil desnoods met Jack Kavalsky onder vier ogen praten.
De man van de wetenschap heeft echter geen flauw benul van wat er gaande is. En Esther Kavalsky zal haar situatie inzien door het bezoek van Tante Bessie, een eveneens in Kaapstad verblijvende Amsterdamse volksvrouw, die voor de kraamvrouw gemberbolussen en zalm meebrengt: "Vroeger bij ons in de Jodenbuurt kregen alle kraamvrouwen altijd gerookte zalm. Lekker. Zalm is versterkend. Er zit wat in. En je krijgt er bovendien erge dorst van en dat is weer goed voor het zog. Excuse me. Voor de melk".
Die tante Bessie werd namelijk tijdens misdadige proefnemingen in Auschwitz onvruchtbaar gemaakt. En zo komen de verwanten van Esther ter sprake, haar ouders die stierven in Sobibor.

"In Auschwitz had je nog een schijntje kans", zegt Bessie. "Als je jong en sterk was. In Sobibor kon je kaddish (gebed voor de doden, FdB) zeggen. Daar vandaan is alleen maar een handjevol mensen terug gekomen. 250 000 mensen hebben ze er afgeslacht, de schurken. Hoe oud waren ze nu geweest, je ouders?"

In die omstandigheden wordt het van langsom duidelijker waarom er van den beginne af een breuk is tussen Esther Kavalsky en het gebeuren in de nette kraaminrichting: de vlotte dokter, de smoesjes van de verpleegsters, de irritant-correcte doening van haar (Duits) kindermeisje, het ritueel van een godsdienstige plechtigheid. Alleen met een meisje dat een dode baby ter wereld brengt, kan zij zich wel solidair voelen.
Tante Bessie zal echter alle schijn, alle valse vroomheid, ieder decorum en ieder alibi kordaat opruimen. De Kavalsky's met al hun centen hebben niets meegemaakt. Ze weten maar alleen iets over de vervolging en de uitroeiing van het Joodse volk van horen vertellen. "Je hoeft mij niks te vertellen. Dat van die melk, dat is maar een smoes. Je denkt de hele tijd aan je moeder. Aan je ouders". En dit is de goede raad van Bessie: "Huil maar eens lekker uit".
De dokter begrijpt er niets van. "In zijn studentenjaren is de oorlog in de verte aan hem voorbij getrokken". Hij denkt dat mrs Kavalsky slechts vermoeid is: "Hij haalt een flesje Gardenal sodium uit z'n dokterstas en vult z'n syringe. Hij wast mijn arm af met alcohol. De naald zinkt in mijn vlees. Ik voel de stekende pijn als een verlossing. Een kleine foltering, die me verbindt met het door anderen geleden leed. Als een zwakke brug. Een wankele hangbrug over een onpeilbare afgrond met heel in de diepte, smal als een lint, een rivier. Een eeuwig voortkabbelende stroom bloed, die begin noch einde heeft".
Op het nachtkastje ligt nog de zalm van Tante Bessie: "Een chronisch etterende zweer, opengebarsten in de zwoelte van de sub-tropische nacht", als een psychosomatisch symbool.

Het is mij bekend dat het verhaal nogal wat autobiografische elementen bevat. Door de afstand die de schrijfster van het onderwerp neemt, door de compositie, door de directe, concrete stijl, werd de universele en

naamloze tragiek van het Joodse volk — inzonderheid wat de tweede wereldoorlog betreft en de verre gevolgen daarvan — op aangrijpende manier vanuit de individuele ervaring in een literair volledig verantwoorde vorm uitgebeeld.
Dit boekje is — helaas, ben ik geneigd te schrijven — een meesterwerk. Maar wat gebeurd is, is gebeurd: de absurde moord op zoveel miljoenen Joden. Door de persoonlijke ervaringen van Clarissa Jacobi en haar grandioos talent is de Nederlandse literatuur rijker geworden. Niet de literatuur om de literatuur. Maar als geschreven mededeling, een mededeling over de wreedheid en de schoonheid van het leven, een boodschap van liefde. Daarbij is het vermogen tot relativeren en de zin voor humor, niet de geringste verdienste van de schrijfster. Kortom, Een echte Kavalsky [1] is een verhaal met veredeling van sex en sentiment, maar vooral met bijna in onbruik geraakte normale menselijkheid. En dat hebben wij met zijn allen wel vandoen — dacht ik.

Frans de Bruyn

---

[1] Een fragment uit **Een echte Kavalsky** verscheen in **De Nieuwe Stem,** augustus 1966, pag. 437—448.

józef hen

Józef Hen — Bicie po twarzy. Warschau 1959; Nieznany. Warschau 1962; Toast. Warschau 1964.

De positie van Józef Hen binnen het kader van de Poolse literatuur is een ietwat afzijdige. Dit heeft stellig te maken met het algemene kulturele klimaat van Polen: reminiscenties aan de vroegere intelligentsia duiken onmiddellijk op. Maar van grotere betekenis in dit verband is de persoonlijkheid van Hen zelf; een schrijver van het zuiverste water, geen strever naar een image, doch een beeldhouwer die zijn eigen steenhouwer is. Hij wenst bovenal te schrijven, poseerde nooit als grote figuur, hulde zich nimmer in purperen of rode mantel, trad niet voor het voetlicht, veroorzaakte geen sociale schokeffekten. Dit alles draagt er maar weinig toe bij om de critici de gelegenheid te geven een schrijver tot een groot schrijver te proklameren. En had hij nu maar een groot en monumentaal werk geschreven, ééntje maar, dan had men hem tot de rijen der groten kunnen toelaten. Nadat hij jarenlang vooral door de critici werd beschouwd als een auteur, die het allereerste plan net niet haalde — geen Kafka, Dostojewski, Sjolochow, Steinbeck — werd hij door hen in 1960 toch eindelijk op grond van zijn gehele oeuvre 'binnengehaald'.

Józef Hen, auteur-cineast, is de zoon van een geëmancipeerde arbeider uit de twintiger jaren. Om meer dan één reden duidt dit op een milieu dat voor de betrokkene rijk is aan problemen, vooral persoonlijke problemen. Zijn vader was een van die mensen, die meenden dat na de afschuwelijkste aller oorlogen en na de wederopstanding van Polen de nieuwe maatschappij — die van gelijkberechtiging en van verheffing van de mens — op de horizon lag. Dit was gedurende die jaren in geestverwante milieu's in vele andere landen niet anders. Dat de arbeidersklasse die nieuwe maatschappij zou verwerkelijken was voor die vader — en vele, vele anderen — een vanzelfsprekendheid. De overtuiging dat de arbeidersklasse als de Messias zou optreden is nu welhaast verdwenen, althans in het geïndustrialiseerde deel van de wereld. Die Messiasgedachte leefde in Polen nog sterker dan in andere landen. Een soortgelijke gedachte bestond er al sinds het begin van de vorige eeuw: het lijdende Poolse volk zou als verlosser optreden van alle volkeren

der aarde. En ook nu nog ontmoet men in Polen mensen, die menen dat hun land en hun volk de enige verlossende intermediair zijn op de scheiding van Oost en West.
Deze mening deelt Hen niet of nauwelijks, maar wel heeft het ouderlijk-milieu-van-verwachting hem gestempeld tot een man, die van de mensheid nog altijd veel verwacht. Ondanks zijn eigen bittere levenservaringen, waarvan voldoende blijkt uit zijn literaire werk, ondanks zijn harde leerschool, kent hij geen haat en wrok, wel verontwaardiging. Maar ook deze is zeker niet opvallend of ook maar storend en naast die verontwaardiging bezit hij een groot relativerend vermogen in zijn humor.
Als vele Poolse auteurs is Hen er geen van de wat langere adem: romans heeft hij niet geschreven, wel novelles en verhalen. Maar van deze zijn er enkele van bijzonder gehalte en ik aarzel niet te zeggen, dat zijn werk een kwalitatieve vergelijking met het werk van Hemingway kan doorstaan. Behalve een zekere overeenkomst tussen beider werk is er een opvallend verschil. Hemingway schrijft in mineur, Hen in — zij het afgezwakt — majeur. Hemingway 'gelooft' in de ondergang, Hen heeft een onverwoestbaar vertrouwen in de 'uitkomst der dingen'. Wat dit laatste betreft, hij kan hier en daar in zijn werk onder dat onverwoestbare vertrouwen niet uitkomen, zodat de gebeurtenissen een onwaarschijnlijke afloop hebben. In de novelle Bokser i smierc (De bokser en de dood) laat hij een Poolse gevangene in een van de kleinere vernietigingskampen optreden als sparring-partner van de kommandant, ex-wereldkampioen bokser. Dit op zichzelf weet hij nog aannemelijk te maken, ook al scharniert het gebeuren te veel op de personen en te weinig op het systeem waaraan het gebeuren ondergeschikt was. Nadat de Poolse gevangene de kampkommandant knock out heeft geslagen, zal hij worden vergast. Dit zou het einde van de novelle hebben moeten zijn. Maar nee, Hen is zo vol mededogen — en dit niet alleen met de Poolse gevangene — dat de kommandant tenslotte de Pool laat vluchten. Niet alleen waren mensen van dat slag niet aldus 'gestructureerd', maar het was ondenkbaar onder dat systeem van angst, haat en vernietiging. Met dat al is De bokser en de dood toch een novelle van bijzonder niveau. Er zijn er verscheidene in de twee bundels **Bicie po twarzy** en **Nieznany,** novelles en verhalen, die zijn te beschouwen als de voor Polen typerende bijdragen tot de wereldliteratuur. Geen wonder dat

zij reeds in verscheidene talen zijn uitgekomen. Zeer verheugend is, dat een Nederlandse vertaling ervan waarschijnlijk nog dit jaar door de uitgeverij Moussault wordt gebracht.
Een wat pikante bijzonderheid is, dat de twee verhalenbundels zijn uitgegeven door het Ministerie van Nationale Verdediging. Zoiets zou zeker in ons land tot de onmogelijkheden behoren.

Een wat langere novelle is **Toast.**
Nadat de oorlog met Duitsland was beëindigd, vond in Polen een reusachtige migratie plaats. Vanuit de grote steden maar vooral vanuit de door Sowjetrusland geannexeerde gebieden trokken miljoenen naar het westen, naar de door de Duitsers goeddeels verlaten en voor hen verloren gebieden. Dit westen was vrijwel onbewoond.
Voordat de migranten in de nieuwe gebieden konden worden toegelaten, moesten er voortrekkers heen, om te verkennen, om kwartier te maken en om de fundamenten voor een nieuwe samenleving te leggen. Behalve dat zich nog hier en daar Duitsers verborgen hielden, bevonden zich onder deze voortrekkers allerlei slag mensen: avonturiers, wraakzuchtigen, sociaal onevenwichtigen en idealisten, mensen die dit nieuwe land zagen als een uitverkoren plaats om opnieuw te beginnen. De situatie leek veel op die, die wij kennen uit de 'westerns'. Daar ook trekkers naar het westen, ook zoekers naar een nieuw en beter bestaan, ook vele maatschappelijk onstabielen.
Over zo'n allereerste begin van een nieuwe gemeenschap in het nieuwe Westpolen verhaalt Toast. Józef Hen houdt zich hierin vooral bezig met een tema, dat kenmerkend is juist voor de 'westerns', voor soortgelijke geschiedenissen in de bijbel en voor eveneens soortgelijke miten bij de Klassieken. Er is namelijk in al deze een strijd tussen Goed en Kwaad in een wereld die nog worden moet.
Kennen wij uit de 'western' de sheriff, die door de anderen is gekozen om de nog primitieve rechtsverhoudingen te handhaven, in Toast ontstaat die rechtspleger als vanzelf. Henryk Koenig, ondanks zijn opvallend Duitse naam een vijand en slachtoffer van de nazi's, raakt verzeild bij een soort van eerste kommando, dat tot taak heeft te zorgen, dat de verderop wachtende emigranten op ordelijke wijze de stad kunnen binnentrekken. Hoewel Henryk van beroep onderwijzer is, wil hij werken

ex libris **józef hen**

in de bosbouw, ver van het mensengewoel om op adem te komen na wat hij onder de Duitse bezetting heeft moeten meemaken. Hij is dus heel niet de krijgshaftige figuur van de sheriff — hoewel ook deze vaak een gewone man was — maar moet zich verzetten tegen de zeer persoonlijke ambities van de leider van het kommando en tegen de pogingen om uit de nog lege stad kunstschatten te roven. Dit is niet langer vijandelijk gebied. Hier moeten straks Poolse mensen leven en werken.
De situatie wordt een voor Henryk zeer penibele, onder meer doordat er een Duitser wordt gevonden, doordat zij vrouwen (Poolsen) ontmoeten en doordat er onder de andere kommando-leden een partijkiezen is voor en tegen hem. De situatie spitst zich zelfs zo toe, dat Henryk wordt gedwongen zijn tegenstanders in western-style te doden: na een vuurgevecht. Wanneer tenslotte de militaire autoriteiten zijn gearriveerd, verlaat hij het toneel. Hij weigert de post als kommando-leider, hoewel hij dan stellig een woning zal krijgen. Hij wenst geen enkele beloning — vraagt alleen om twee goede broeken — en ook geen eerbetuiging.
Hij was niet anders dan de beslissende figuur in de strijd tussen goed en kwaad. Zoals hij kwam, gaat hij: onopvallend.

De stijl van Hen is een direkte en filmische en ook hierin blijkt een verwantschap met Hemingway. De gebeurtenissen zijn van een kleiner niveau dan bij Hemingway — althans voor ons, niet voor de Polen — maar de bijzondere wijze van beschrijven zal ook niet-Polen aanspreken. De wijze is vooral bijzonder door zijn eenvoud en luciditeit. De figuren leven op krachtige wijze, hoewel zij door Hen nagenoeg uit het niets worden gehaald. In Toast zijn zij er even onverwacht als de gehele situatie dit wordt voor de hoofdpersoon, om wie het dramatische verloop zich steeds nadrukkelijker concentreert. De anderen bestaan, zijn zeker geen vage gestalten, maar leven toch meer in de periferie van denken en voelen van Henryk Koenig. Dit is hier terecht zo gedaan omdat hij worstelt met het kwaad, dat hij voordien in de figuur van de bezetter en onderdrukker heeft leren kennen. Hij veroordeelt zijn tegenstanders niet als personen maar als dragers van het kwade. Er is geen persoonlijke haat. Maar juist dit maakt, dat met die dragers van het kwade slechts één oplossing mogelijk is: zij moeten sterven.
De taal die Hen bezigt is zonder verheffing, niettemin passend bij de

gespannenheid in mens en gebeuren en zelfs meer dan dit: zij versterkt die gespannenheid en is de uitdrukking ervan. Met name in Toast klinkt zijn taal als met de stem van de aartsvaders, die met starre lippen hun eigen stamgenoten moeten straffen.
Józef Hen is in Polen een veelgelezen auteur en hiertoe heeft niet weinig bijgedragen, dat veel van zijn werk werd verfilmd. Aanvankelijk schreef hij de scenario's — nagenoeg adaptaties van zijn reeds zo filmisch werkende novelles en verhalen — maar tenslotte werd hij regisseur van zijn eigen te verfilmen werken. Zoveel van zijn literaire werk is thans verfilmd, dat hij terecht heeft gezegd: "Er is nog nauwelijks een zuivere niet door de film bezoedelde tekst van mij overgebleven".
Hen is een naïef mens en hij weet dit van zichzelf. Maar hij acht dit een positief bezit. Bij de Duitse uitgave van zijn novelles en verhalen merkt hij onder meer op: "Een zekere dosis naïveteit schijnt nodig te zijn als regulator in de intermenselijke relaties. De slechte mens moet men met verbazing en verontwaardiging tegemoet treden. Zolang wij ons nog kunnen verbazen en verontwaardigd kunnen zijn, zolang zijn wij niet verloren".

Pszisko Jacobs

vrijheid van ingrijpen in amsterdam

"Er staat een enorme politiemacht op ons te wachten", verklaarde de heer Boetes als leider van het actie-comité Vietnam, na afloop van de Sneevliet-herdenking in Marcanti.
Dat was de inleiding tot de Vietnam-demonstratie van 15 april 1967. Toestemming was gevraagd en gekregen, met de uitdrukkelijke waarschuwing dat ingegrepen zou worden bij de kreet 'Johnson moordenaar'. Een kind kon weten dat het zou gebeuren. De politie wist het ook: één, tien of honderd keer, door iedereen, door wat 'schorriemorrie', door nette, maar ongedisciplineerde jongetjes; ingegrepen moest en zou er worden. Het is niet mogelijk een vrije zaterdagmiddag van tweehonderd man politie te verpesten voor niets. Voor overuren moet gewerkt worden. Ook door verkeersregelaars: vier man op één kruispunt, bij de Jan van Galenstraat, tamelijk ver van de stoet die nog in beweging moest komen. De collega's hadden al wel een vijftienjarige jongen met spandoek vakkundig verwijderd, onder honend boe-geroep van de demonstranten. Op het kruispunt stelde een langharige zich netjes voorsorterend, met brommer, naar links op. Een gevaarlijke richting in Amsterdam: één van de verkeersmannen begon als een bezetene aan de brommer te rukken, gooide het ding aan het stuur omhoog en gaf wat machteloze trappen toe. De jongen kon toen weer verder, na het kalmpjes aangekeken te hebben.
De stoet had het tamelijk rustig tot de kruising Rozengracht—Marnixstraat, daar moest het gebeuren. Per auto's aangevoerde lieden werden slagvaardig opgesteld. (De SS deed 't in de oorlog net zo, maar dat mag je niet zeggen, alleen bij de dodenherdenking — op de verkeerde dag — zijn we er allemaal nog even stil van.)
Er was order gegeven om de kopgroep te verspreiden. Die methode is ook niet nieuw: gewoon er op los slaan. Als mensen uit protest op de grond gaan zitten, stuurt men er bijvoorbeeld een paard overheen.
Wat over was gebleven, mocht de wandeling voorzetten. Het verkeer op de Rozengracht moest wat bijgeregeld worden. Vluchtelingen kwamen uit zijstraatjes om weer bij de stoet te komen. Een automobilist reed op een paar jongens in, waardoor er één kwam te vallen. Mijnheer kwam uit zijn voertuig... om de jongen stijf te schelden. Een dienstdoend agent vond het niet genoeg: "sla er maar op". Een onschuldige voorbijganger begreep dat niet helemaal en protesteerde. Maar de agent was bang

dat 'mijnheer schade zou hebben' en dan "was-ie (de jongen!) nog niet jarig". De dreigende knokpartij ging niet door. Andere winkelende burgers dwongen de man tot vertrek.
Op de Dam was inmiddels alles in gereedheid gebracht voor bescherming van het bevriende staatshoofd. Nieuwe charges toen de Vietnamese vlag bij het monument gelegd werd. Honderdtachtig politiemensen waren toen niet meer in staat een auto tegen te houden die op de mensen inreed. Ze konden wel met getrokken wapenstok de Damstraat schoonvegen: een man of twintig liep daar met de handen achter het hoofd gevouwen. Toen wat nakomers van de Dam er bij kwamen, klonk plotseling de kreet 'Amsterdam fascistenstad'. Dat zal wel de aanleiding geweest zijn om er opnieuw op los te rammen. Wie door die kreet beledigd wordt, moet nog uitgezocht worden.
Op de Kloveniersburgwal kwamen verstrooide groepjes bij het eindpunt, het Sigma-centrum, aan. Een paardenagent constateerde met voldoening tegen een demonstrant dat er niet veel meer van over was. "Niet zo wonderlijk, als jullie alles uit elkaar slaan". Agent, hoog te paard: "Jullie hebben toch een ideaal?".
Op één van de bruggen over de Kloveniersburgwal ontmoette ik een jongen die een klap in zijn gezicht had gekregen. We stonden een poosje samen wat triesterig naar het water te kijken. Hij durfde niet verder, bang om langs agenten te lopen: "Ziet u, ik loop voor de eerste keer mee. Ik heb die verhalen nooit geloofd. Ik wist niet dat 't zó erg was".

A.M

natocratie?

Als ik het nu goed heb begrepen, was de recente regeringswisseling in Griekenland eigenlijk een goed geslaagde Nato-oefening. Er rijzen dan onmiddellijk twee vragen:
a. Tegen wanneer kunnen we een dergelijke in het kader van onze Natoverplichtingen ongetwijfeld zinvolle oefening ook in ons land verwachten?
b. Dienen we ons zo langzamerhand te gaan voorbereiden op een nieuwe bestuursvorm: de natocratie?

P.V

medewerkers aan het meinummer

J. Bouwmeester-Fortuin, geboren in 1936. Studeerde sociale geografie aan de Universiteit van Amsterdam. Woont nu met man en kind in Antwerpen.

René Gysen, geboren in 1927, woont te Schilde in België. Was redakteur van Gard Sivik, nu van Komma. Publiceerde De slecht befaamde Markies de Sade (1961), Processie All Stars (1964), Pierre Klossowski (1964) en Grillige Kathleen (1966).

Cees de Jong, nederlands emigrant in Zuid-Afrika. Publiceerde gedichten in De Gids.

dr Th.van Tijn, studeerde geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam. Was redakteur van Socialistisch Perspektief, nu van Links. Publiceerde Twintig jaren Amsterdam, de maatschappelijke ontwikkeling van de hoofdstad, van de jaren '50 der vorige eeuw tot 1876 (diss., Amsterdam 1965).

de nieuwe stem

inhoud meinummer

Th.van Tijn

pagina 241 één, twee, drie... in godsnaam

Cees de Jong

248 gedichten uit zuid-afrika

Ger Harmsen

252 de politieke wending van de cpn in de jaren zestig

René Gysen

278 hugo raes als schrijver van korte verhalen

Johanna Fortuin

283 slechts de herinnering aan de herinnering

Centraal Comité van de Chinese Communistische Partij

288 de zestien punten van de culturele revolutie

ex libris

295 een echte kavalsky

298 józef hen

kort bestek

303 vrijheid van ingrijpen in amsterdam

304 natocratie?